

**Perspectiva de gènere al
Grau de Criminologia de la UdG, 2017-2018:
diagnosi i recomanacions**

A càrrec de Maria de la Fuente (dir), Júlia Bolao, Olivia Benítez i Sílvia Carrillo

Febrer de 2019

Contingut

1. Introducció	3
1.1 Continguts de l'informe i metodologia emprada	3
1.1.1 Informació analitzada	5
1.1.2 Sistema d'indicadors sobre el biaix de gènere i l'androcentrisme en la transmissió de coneixement a la Universitat	7
1.2 Marc legal per a la introducció de la perspectiva de gènere a la docència.....	9
2. La perspectiva de gènere a la criminologia	13
2.1 L'omissió del gènere a la criminologia	14
2.2 Formulacions de la perspectiva de gènere a la criminologia.....	15
2.3 La importància de la incorporació de la perspectiva de gènere a la docència de la criminologia.....	16
3. Diagnòstic sobre la perspectiva de gènere a la docència del Grau en Criminologia, edició 2017 -2018.....	17
3.1 Els elements determinants i de context	17
3.1.1 Perspectiva de gènere en la planificació del Grau.....	18
3.1.2 Les percepcions i disposició del professorat	19
3.1.3 El marc institucional i els recursos a disposició.....	22
3.2 Continguts de gènere a l'activitat docents.....	23
3.2.1 En les assignatures	23
3.2.2 En altre contingut curricular	25
3.2.3 Recerca en gènere.....	26
3.3 Referents femenins d'expertesa en criminologia.....	26
3.3.1 Posició del professorat	28
3.3.2 Referències bibliogràfiques	29
3.3.3 Visibilitat a la bibliografia.....	31

3.4	Biaix de gènere en les habilitats i competències	31
3.4.1	Existència d'una o més competències en gènere.....	33
3.4.2	Biaix de gènere en les competències.....	33
3.5	Dinàmiques de gènere en la interacció professorat i estudiants.....	34
3.5.1	Metodologies docents	35
3.5.2	Percepció i actituds vers l'alumnat	36
3.6	Resultats dels 10 indicadors bàsics per a la comparació.....	38
4.	Recomanacions per a la futura introducció de la perspectiva de gènere a la docència del Grau en Criminologia	39
A.	Possibles mesures a dur a terme des de la coordinació del Grau, Àrea o Departament	40
B.	Possibles mesures a realitzar dels del Grup d'Innovació Docent.....	41
C.	Possibles propostes a traslladar al rectorat o altres instàncies	42
5.	Sistema de seguiment	43
6.	Bibliografia i referències	44
7.	Índex de figures.....	48
Annex	.....	49
A.	Qüestionari de l'enquesta	49
B.	Qüestionari entrevista coordinador de grau	53
C.	Qüestionari entrevista professorat sensible al gènere	54
D.	Camps anàlisi plans docents	55
E.	Activitats paral·leles realitzades	57

1. Introducció

El present document és un diagnòstic sobre la introducció de la perspectiva de gènere al Grau de Criminologia de la Universitat de Girona en la seva edició 2017-2018. El present informe és – segons dades de la Xarxa Vives a 2017- el primer informe¹ que es realitza sobre aquesta qüestió a la UdG. Es porta a terme en un moment en que ja hi ha cert coneixement acumulat sobre la perspectiva de gènere a la docència universitària i també una cobertura jurídica que dona resposta a la necessitat d'eliminar els biaixos de gènere en la pràctica docent. Tanmateix aquests esforços no han calat suficientment en l'activitat del professorat. Les resistències es produeixen a escales diverses: de la manca d'incentius en el marc acadèmic o suport per de les institucions universitàries, a la resistència a la modificació d'hàbits del professorat o la manca de coneixements necessaris per a posar en pràctica quan aquesta sensibilitat ja existeix. En aquest informe es realitza per primer cop una anàlisi d'aquest tipus amb la intenció de dirimir quins d'aquests factors van tenir un major pes al Grau de Criminologia 2017-2018 i quines podrien ser les millores prioritàries a introduir. Cal assenyalar que es tracta d'un Grau feminitzat pel que fa la composició del seu alumnat (format aproximadament per un 75% de dones).

Bona part aquest informe es basa en els eixos d'anàlisi ja proposats en altres informes universitaris i per part de la pròpia Xarxa Vives, de cooperació interuniversitària. Per altra banda, es du a terme una tasca més prospectiva i específica, que podria seguir desenvolupant-se en futures etapes.

1.1 Continguts de l'informe i metodologia emprada

La introducció de la perspectiva de gènere en la docència universitària s'ha definit per la Xarxa Vives de la següent manera: que la naturalesa i les implicacions del gènere i la seva intersecció amb altres eixos de desigualtat s'incorporin en el currículum de totes les assignatures, defugint un tractament separat com un problema específic dins de les assignatures (Verge i Cabruja, 2017: 7). De manera una mica més detallada, els diagnòstics de la UPF especifiquen que *aquest esforç afecta tot el disseny d'una assignatura, incloent els continguts de les unitats docents, el tipus d'exemples utilitzats, el llenguatge, les fonts emprades, la definició de les competències i el seu mètode d'avaluació, així com la forma de fer participar l'alumnat* (Verge et al, 2014:6).

---

¹ Es realitza de manera simultània amb l'anàlisi del Grau de Ciències Polítiques i de l'Administració en l'edició 2017-2018.

En definitiva, es tracta de dur a terme una docència que consideri el sexe i el gènere com a variables analítiques i explicatives clau.

Entre els informes ja existents sobre la perspectiva de gènere a la docència universitària en el nostre context (Ginard i Sierra, 2014; Medina-Bravo i Jiménez, 2014; Oliveras i Muñoz, 2016; Aguilar i Bernard coords., 2010; Ponferrada, 2017; Rivas i Bel, 2015; Soley-Beltran, 2014; UJI, 2014) destaca la meta anàlisi realitzada per encàrrec de la Xarxa Vives per Tània Verge i Teresa Cabruja (2017), així com les recents guies sectorials impulsades per aquesta mateixa institució, una de les quals, realitzada per M. Concepción Torres Díaz està destinada a l'àmbit de *Dret i Criminologia* (2018). També mereix un esment especial la diagnosi de la UAB dirigida per Maria Jesús Izquierdo l'any 2006, que va ser realitzada de forma molt primerenca i va introduir elements substantius propis de la teoria feminista, donant-li un caràcter molt innovador que, tanmateix, no ha estat continuat per diagnosi posteriors, possiblement per la seva complexitat.

En el present informe, d'anàlisi del Grau de Criminologia en la seva edició 2017-2018, s'analitzen quatre àmbits: la perspectiva de gènere en els continguts docents, la presència de dones en els referents de coneixement, el biaix de gènere en les competències i habilitats perseguides i, finalment, la interacció entre professorat i estudiants. A més, s'inclou un apartat inicial sobre elements que condicionen la incorporació de la perspectiva de gènere en l'activitat docent.

Figura 1 Estructura lògica de l'anàlisi de la perspectiva de gènere a la docència

Font: Elaboració pròpia

Sobre part d'aquests continguts -aquells més directament observables a partir de la informació documental o registral, i que han estat analitzats en altres diagnòstics- es proposa un seguit d'indicadors, que facilitaran el seguiment i la comparabilitat amb altres graus.

Aquest sistema d'indicadors inclou els àmbits d'anàlisi II i III, el biaix de gènere en els coneixements i la visibilitat d'homes i dones com a referents de coneixement, i un darrer indicador sobre l'existència de competències en gènere. En ambdós casos la informació que contenen els respectius indicadors són extrets d'un recompte d'informació documental o registral. En els apartats on es presenten aquests indicadors, es complementa el diagnòstic amb informació sobre el context i les percepcions dels docents implicats obtinguda a través d'una enquesta al professorat i dues entrevistes a docents que treballen en aquesta qüestió (Nacho González, Ester Blay i Maribel Narváez) així com al coordinador del grau (Daniel Varona) i la delegada d'Igualtat de la UdG (Anna M. Pla).

L'informe, però, va més enllà de la informació d'aquestes seccions i pretén apropar-se també a elements on el gènere es fa present de manera més subtil, però també determinant. Aquesta anàlisi no ha estat simplificada a través d'indicadors, per la complexitat que els és implícita, perquè s'han abordat de forma més exploratòria i/o perquè l'obtenció d'informació en el present informe s'ha realitzat amb metodologies qualitatives. Es tracta dels següents: en primer lloc, els elements determinants (el marc institucional, el disseny del grau i la predisposició del professorat); en segon lloc l'existència d'un biaix en les competències esperades de l'alumnat, i en tercer lloc, les dinàmiques de gènere en la interacció professorat-alumnat, ja sigui de manera més formalitzada a través de les metodologies docents, o de manera més informal i condicionada per les percepcions que el professorat té dels i les estudiants. La informació sobre aquests altres àmbits d'anàlisi s'ha extret principalment de les entrevistes esmentades i de l'enquesta, i també de forma puntual, d'informació documental.

L'anàlisi de la situació del Grau ve precedit per dos capítols que permeten comprendre millor de què parlem quan fem referència a la introducció de la perspectiva de gènere en la docència de criminologia. El primer és una revisió del marc jurídic actual en referència a aquesta qüestió i, de forma més àmplia, a la igualtat de gènere a les universitats. La segona és una petita introducció sobre els continguts i perspectives a què ens referim quan parlem de perspectiva de gènere en la criminologia. El marc legal ha estat realitzat a partir de la revisió de les normes i d'altres plans i diagnòstics. El text sobre la perspectiva de gènere a la criminologia s'ha elaborat a partir de la literatura existent en aquest camp.

1.1.1 Informació analitzada

A continuació presentem de forma esquemàtica, les fonts d'informació utilitzades que hem esmentat en l'apartat anterior:

- Revisió informació registral
  - Plans docents de les assignatures

-Altra informació registral (TFG, empreses de pràctiques, informació laboral professorat) proporcionada pel Departament de Dret Públic: Àrea d'Estudis de Dret i Econòmiques de la UdG; Recursos Humans de la UdG

- Entrevistes
  - Per contextualitzar:
    - Delegada d'Igualtat de la UdG, Anna Maria Pla
    - Coordinador del Grau de Criminologia: Daniel Varona
  - Per enfocament substantiu en criminologia
    - Ester Blay
  - Aprofundiment informació sobre gènere a la docència
    - Ester Blay (4/10/2018)
    - Ignacio González (28/9/2018)
    - Maribel Narváez (23/10/2018)
- Revisió bibliogràfica i documental
  - Teòrica sobre gènere i criminologia
  - Plans i guies sobre introducció de perspectiva de gènere a la docència
  - Pla d'Igualtat de la UdG
- Memòria del Grau Criminologia (ANECA)
- Enquesta de percepcions a professorat

Enquesta enviada a tot el professorat i que ha estat resposta per 26 persones (el 39% del professorat compost per 67 persones) de les quals un 62% són homes i un 38% són dones. Així, la composició de la mostra, pel que fa al gènere és gairebé igual que la composició de la plantilla –una mica més masculinitzada-.

Taula 1 Composició del professorat del Grau i de la mostra de l'enquesta

	Homes	Dones	Temps complet	Temps parcial	Total
Professorat	43	24	35	32	67
Mostra	16	10	12	14	26

Font: Elaboració pròpia

La gran majoria de professorat enquestat prové del Departament de Dret Públic (66%). La resta provenen d'Empresa (12%), Psicologia (8%) o d'altres departaments (20%). També és interessant considerar l'equilibri mostral numèric existent entre professorat que treballa com associat a temps parcial (54%) i que per tant, podria estar menys immers o tenir menys

coneixement de les dinàmiques internes pròpies de l'ens, amb el professorat que treballa a temps complert² (46%).

- Altres fonts d'informació
  - Jornada de recerca sobre carrera acadèmica amb perspectiva de gènere, UAB (19/6/2018)

1.1.2 Sistema d'indicadors sobre el biaix de gènere i l'androcentrisme en la transmissió de coneixement a la Universitat

L'anàlisi comparada d'altres iniciatives similars de l'entorn de la Xarxa Vives (Izquierdo i altres, 2006; Verge i altres, 2014) així com el meta estudi dut a terme per aquesta institució (Verge i Cabruja, 2017) permeten determinar un seguit d'indicadors bàsics comuns en el nostre entorn per al seguiment de la introducció de la perspectiva de gènere en els estudis de grau. Tal i com ja s'ha apuntat, els àmbits d'anàlisi on hem trobat indicadors comunament formulats i calculats són dos: la perspectiva de gènere en els continguts docents i les dones com a referents de coneixement. En alguns casos, els indicadors generalment utilitzats s'han completat en funció del marc lògic específic del present informe. A més, s'ha afegit un indicador d'un tercer àmbit, que fins ara no havia estat estudiat com a tal: les competències que el professorat registra per a ser adquirides en cada pla d'estudis. En el present, la definició d'una o diverses competències relacionades amb el gènere està començant a ser un dels àmbits prioritaris d'actuació.

Així doncs, s'han ordenat i jerarquitzat un conjunt de 17 indicadors, 10 dels quals són indicadors principals. Tots ells sintetitzen els aspectes més directament observables i quantificables de la ceguesa o la introducció de la perspectiva de gènere en l'activitat docent universitària. Són els que es mostren a la figura 2.

Figura 2. Indicadors sobre la perspectiva de gènere en els graus universitaris

Àmbit		Indicadors principals	Indicadors complementaris
El biaix de gènere en la transmissió de coneixement	Assignatures en gènere	1 Existència d'una assignatura en gènere al grau	1.1 Existència d'una assignatura en gènere segons tipus
		2 Existència d'assignatures sensibles al gènere	2.1 Existència d'assignatures sensibles al gènere segons tipus 2.2 Existència d'assignatures indirecta o potencialment sensibles al gènere
	Altres continguts curriculars en	3 Institucions que treballen en gènere a les pràctiques oferides	

² Aquí hi ha professorat catedràtic, titular, agregat, lector, investigador i visitant.

	gènere	4 Treballs de final de grau en gènere o sensibles al gènere	
	Recerca en gènere	5 Grups de recerca específics o que inclouen temàtiques de gènere	5.1 Professorat que du a terme recerca en gènere
Dones i homes com a referents de coneixement	Posició del professorat	6 Professorat per sexe	
		7 Figura professional (tipus de contracte) per sexe	7.1 Professorat segons tipus d'assignatura (obligatòries i optatives)
	Presència de dones i homes a la bibliografia dels programes de les assignatures	8 Referències bibliogràfiques a homes i dones a la bibliografia recomanada	8.1 Referències bibliogràfiques a homes i dones a la bibliografia d'autoria única o d'autoria múltiple
			8.2 Referències bibliogràfiques en funció del sexe del professorat
			8.3 Programes sense referències d'homes o dones
Visibilitat de dones i homes a la bibliografia	9 Tipus de referència (nom de pila, mixte, inicial)		
Competències i habilitats	Competències en gènere	10 Existència de competències en gènere	

Font: Elaboració pròpia

Com es pot comprovar, la dimensionalització dels indicadors utilitzats es correspon amb l'estructura lògica de l'anàlisi presentada a la figura 1. La següent taula especifica cadascun dels indicadors incloent la informació sobre la referència al seu origen (quan hi ha altres universitats de la Xarxa Vives que l'han fet servir), i també a la font de verificació de les dades, és a dir, d'on hem extret la informació sobre cada indicador per a poder seguir calculant-los en el futur i així poder comprovar-ne l'evolució al Grau de Criminologia.

Figura 3. Indicadors, referències i fonts de verificació

Id	Nom indicador	Referències principals ³	Font de verificació
1	Existència d'una assignatura en gènere al grau	Verge i Cabruja, 2017	Plans docents, intranet UdG
1.1	Existència d'una assignatura en gènere segons tipus	Verge i Cabruja, 2017	Plans docents, intranet UdG
2	Existència d'assignatures sensibles al gènere	Verge i Cabruja, 2017 i Izquierdo, 2006	Plans docents, intranet UdG
2.1	Existència d'assignatures sensibles al gènere segons tipus	Verge i Cabruja, 2017	Plans docents, intranet UdG
2.2	Existència d'assignatures indirecta o potencialment sensibles al gènere	Izquierdo i altres, 2006	Plans docents, intranet UdG

³ En aquest camp incloem únicament dues fonts: Verge i Cabruja, 2017, perquè recull els principals indicadors utilitzats en la major part d'universitats de la Xarxa Vives en la darrera dècada, i Izquierdo i altres, 2006, que ha proposat alguns elements alternatius d'anàlisi molt destacables.

3	Institucions que treballen en gènere a les pràctiques oferides		Secretaria acadèmica, àrea d'estudis de Dret i Econòmiques UdG
4	Treballs de final de grau en gènere o sensibles al gènere		Secretaria acadèmica, àrea d'estudis de Dret i Econòmiques UdG
5	Grups de recerca específics o que inclouen temàtiques de gènere	Verge i Cabruja, 2017	Unitat d'Igualtat UdG
5.1	Professorat que du a terme recerca en gènere	Verge i Cabruja, 2017 i Izquierdo,2006	Unitat d'Igualtat UdG
6	Professorat per sexe	Izquierdo i altres, 2006	Servei de RRHH, secció PDI UdG
7	Figura professional (tipus de contracte) per sexe	Izquierdo i altres, 2006	Servei de RRHH, secció PDI UdG
7.1	Professorat segons tipus d'assignatura (obligatòries i optatives)		Servei de RRHH, secció PDI UdG
8	Referències bibliogràfiques a homes i dones a la bibliografia recomanada	Verge i Cabruja, 2017 i Izquierdo,2006	Plans docents, intranet UdG
8.1	Referències bibliogràfiques a homes i dones a la bibliografia d'autoria única o d'autoria múltiple		Plans docents, intranet UdG
8.2	Referències bibliogràfiques en funció del sexe del professorat	Izquierdo i altres, 2006	Plans docents, intranet UdG
8.3	Programes sense referències d'homes o dones	Izquierdo i altres, 2006	Plans docents, intranet UdG
9	Tipus de referència (nom de pila, mixte, inicial)	Verge i Cabruja, 2017 i Izquierdo,2006	Plans docents, intranet UdG
10	Existència de competències en gènere		Plans docents, intranet UdG

Font: Elaboració pròpia

El document integra el càlcul d'indicadors en les seves seccions corresponents, tot contextualitzant-los i complementant-los a partir d'altra informació. A l'apartat 3.6 es proposa una taula resum del resultat dels indicadors per a l'edició 2017-2018 del Grau de Criminologia.

1.2 Marc legal per a la introducció de la perspectiva de gènere a la docència

La perspectiva de gènere està a la base de l'estratègia d'acció pública de la transversalitat de gènere o *gender mainstreaming*, una estratègia transversal que no es limita a accions concretes sinó que implica estructures, processos, metodologies i valors per tal d'eliminar totes i cadascuna de les barreres que sostenen i perpetuen la desigualtat de gènere a les diverses institucions, entre elles la mateixa universitat. Assegurar que les universitats incorporen la perspectiva de gènere en la docència no queda a la lliure decisió de cada centre universitari o de cada docent. Existeixen diverses normatives d'abast regional, estatal i europeu que vetllen per assegurar-ho i regulen els mecanismes per fer-ho.

A nivell europeu, la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en la docència sorgeix a partir dels anys 80 i pren força a partir dels anys 90. En aquest sentit, en el marc del V Programa Marc per la Recerca i el Desenvolupament Tecnològic (1998-2002) la Comissió Europea aposta de manera ferma per promocionar la participació de les dones en l'àmbit de la

ciència. D'aquesta aposta se'n deriva l'Action Plan of the Women and Science Unit (1999), que es centra en promoure la igualtat entre homes i dones en tres nivells: el primer - *science BY women* -, proposa fomentar la creació de coneixement científic per part de les dones potenciant la presència paritària d'ambdós sexes, el lideratge femení, i la revisió de les definicions de trajectòries professionals per a fer-les possibles per a homes i dones. El segon - *science FOR women* - aposta per la revisió dels continguts des de la perspectiva de gènere del coneixement i la producció d'aquest per tal que no sigui androcèntric i inclogui les realitats tant d'homes com de dones. Finalment, el tercer nivell - *science ON women* -, proposa la creació de coneixement científic i recerca específica entorn les dones, el gènere i les seves relacions per tal d'aportar continguts que el coneixement no ha cobert fins al moment. Aquest pla persegueix inclou dues eines, un Policy Forum i el Gender Watch System.

Posteriorment, amb la creació de l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior, a la Declaració de Bolonya es fa una aposta per incloure els estudis de gènere en la docència i la recerca universitàries per tal de reduir les desigualtats de gènere mitjançant la reorganització dels graus. Aquest fet queda especificat al Comunicat de Berlin de 2003 per part del Consell de Ministres d'Educació on s'inclou l'objectiu d'eliminar les desigualtats de gènere a l'educació superior.

Al VIIè Programa Marc (2007-2013), dins la continuïtat, s'avança en la conceptualització del canvi necessari en la investigació científica: acabar amb la discriminació haurà de passar per la creació de polítiques dirigides al canvi institucional per tal que siguin inclusives tenint en compte la perspectiva de gènere (*fixing the institutions*) més que no pas apostar per la incorporació de les dones a unes institucions que no tenen en compte les seves necessitats i expectatives (*fixing the women*). El darrer pas en aquest sentit queda plasmat al programa Horitzó 2020, que mostra el compromís de la Comissió Europea amb l'aposta explícita de transversalitzar la perspectiva de gènere, establint que cal garantir la promoció de la igualtat entre homes i dones i també de la dimensió de gènere en la recerca i la innovació. Això, a través de tres objectius: la presència equilibrada de dones i homes a tots els nivells dels equips d'investigació, la presència equilibrada de dones i homes als espais de presa de decisions i la incorporació de la perspectiva de gènere a la investigació i a la innovació dels continguts.

A banda d'aquests programes, en el marc del sistema de vigilància de la UE (genderwatch), es duu a terme la publicació cada tres anys de l'informe *She Figures. Statistics and Indicators on Gender Equality in Science* que monitoritza a través d'indicadors, l'evolució en aquesta matèria.

A l'estat espanyol hi ha un seguit de lleis que regulen la incorporació de la perspectiva de gènere i els drets de les dones en relació a la docència i als continguts dels graus universitaris. En primer lloc, la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, al seu Article 4, estableix que "Les universitats han d'incloure i fomentar en tots els àmbits acadèmics la formació, la docència i la recerca en igualtat de

gènere i no-discriminació de forma transversal”, en tant que el sistema educatiu representa una eina fonamental per incidir en l’eliminació de les violències masclistes.

La Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, dedica íntegrament l’article 25 a abordar el com incorporar la igualtat entre homes i dones en l’educació superior. Aquest article estableix, en primer lloc, que en l’àmbit de l’educació superior, les administracions públiques, en l’exercici de les seves respectives competències, han de fomentar l’ensenyament i la recerca sobre el significat i l’abast de la igualtat entre dones i homes; i que amb aquesta finalitat, les administracions públiques han de promoure (a) La inclusió d’ensenyaments en matèria d’igualtat entre dones i homes en els plans d’estudi en què sigui procedent, (b) La creació de postgraus específics i (c) La realització d’estudis i recerques especialitzades en la matèria.

Finalment, la legislació espanyola sobre universitats estableix, a partir de la Llei Orgànica 4/2007, que modifica la LOU, que les universitats han de vetllar per assolir la igualtat entre homes i dones, per assegurar la paritat en els òrgans de representació i per una participació major de les dones en els grups de recerca a través de la creació de programes específics per a la incorporació de la perspectiva de gènere. En aquest sentit estableix que la Conferència General de Política Universitària, tindrà com a tasca “coordinar l’elaboració i el seguiment d’informes sobre l’aplicació del principi d’igualtat de dones i homes a la universitat”. Per altra banda, la Disposició addicional dotzena estableix la obligatorietat de les Unitats d’Igualtat per tal d’assegurar la igualtat entre dones i homes a les universitats. La LOU també reconeix el dret dels i les estudiants a rebre un tracte no sexista.

D’altra banda, la Llei de la Ciència, la Tecnologia i la Innovació, 14/2011, estableix al seu preàmbul i al Títol II l’aposta per la incorporació de la perspectiva de gènere de manera transversal a la investigació científica i tècnica i la presència equilibrada d’homes i dones a tots els àmbits del sistema de ciència, tecnologia i innovació. Alhora, la disposició addicional tretzena d’aquesta mateixa llei estableix la promoció dels estudis de gènere per incrementar la presència de les dones als equips d’investigació.

La legislació catalana en matèria d’igualtat en la docència i per a la incorporació de la perspectiva de gènere a la Universitat s’inicia l’any 2003 amb l’aprovació de la Llei 1/2003 d’Universitats de Catalunya on s’estableix que s’ha d’impulsar la igualtat d’oportunitats a través de la docència. Aquesta mateixa llei, estableix també que “les universitats han de promoure accions per a assolir la igualtat d’oportunitats entre homes i dones en tots els àmbits universitaris” .

L’any 2013, la Comissió Dona i Ciència del Consell Interuniversitari de Catalunya elabora el Decàleg per als Plans d’Igualtat d’Oportunitats entre dones i homes a les universitats, que inclou dues recomanacions -amb accions concretes associades- sobre la necessitat d’incorporar la perspectiva de gènere en la docència i també a la recerca.

Finalment, Llei 17/2015, d'igualtat efectiva de dones i homes, exigeix que les universitats incorporin la perspectiva de gènere de manera transversal i els estudis sobre les contribucions de les dones a tots els àmbits del coneixement i de l'activitat acadèmica i investigadora. Alhora, fa especial èmfasi en l'obligació d'incloure aquests continguts en els currículums dels graus i postgraus. En aquest sentit, la llei indica que "la presentació de les sol·licituds d'acreditació dels graus i postgraus ha d'anar acompanyada d'un informe que detalli, si escau, com s'ha incorporat la perspectiva de gènere en el pla d'estudis o, si no s'ha fet, del pla de millora previst per a fer-ho possible". A més, aquesta llei proposa potenciar el creixement del nombre de dones investigadores, fer visibles les seves aportacions en els àmbits científics i tècnics i assegurar la participació d'aquestes als grups de recerca. També estableix que cal crear mòduls i cursos específics en matèria de perspectiva de gènere a totes les disciplines universitàries. Marca que s'han de valorar com a mèrits que els grups de recerca estiguin formats per més d'un 40% de dones, siguin liderats per dones o que treballin entorn la incorporació de la perspectiva de gènere o les aportacions de les dones. Finalment, determina la obligació de les universitats a que creïn "mòduls o cursos específics en matèria de perspectiva de gènere i de les dones en la proposta curricular obligatòria de les facultats i dels estudis reconeguts per les universitats catalanes".

Finalment, el marc d'actuació en el terreny de la docència és el propi pla d'igualtat de la UdG. Les primeres passes que realitza la UdG per potenciar la igualtat entre homes i dones es realitzen a partir de la demanda de la Comissió de Dona i Ciència, del 21 d'abril de 2006, per la qual la Junta Plenària del Consell Interuniversitari de Catalunya insta a les universitats catalanes a elaborar un pla d'igualtat. El consell de Govern de la UdG aprova la creació de la Comissió per al Pla d'Igualtat d'Oportunitats entre Homes i Dones de la Universitat de Girona. El 31 de gener de 2008, s'aprova l'Avenç del Pla d'Igualtat d'Oportunitats entre Homes i Dones de la UdG per part del Consell de Govern. Aquest document detalla els objectius, l'estructura i el procés de desplegament que ha de tenir el pla, i s'inicien un seguit d'accions de difusió i participació entre la comunitat universitària.

El document del Pla d'Igualtat es duu a terme al llarg de l'any 2008, i el mes de setembre d'aquest mateix any es crea la Comissió de Seguiment del Pla d'Igualtat, que és la comissió encarregada d'eleva el Pla d'igualtat al Consell de Govern. Realitzats aquests tràmits, el 29 de gener de 2009 el Consell de Govern de la UdG aprova el Pla d'Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes.

El Pla d'Igualtat no té període de vigència, però les seves accions previstes estaven calendaritzades fins a 2012. Aquestes accions fins al moment no han estat avaluades. En qualsevol cas, el Pla preveia un seguit d'accions relatives a la docència: potenciar la difusió de les activitats de recerca i docents que integren una perspectiva de gènere; promoure actes de reconeixement (premis, beques) de recerques i activitats docents que integren una perspectiva

de gènere; promoure la transversalitat de la perspectiva de gènere als diversos estudis oferts a la UdG, en relació a la transmissió de coneixement i/o en tant que competència a integrar en la formació de professionals, i generar i posar a l'abast del l'alumnat una base de dades sobre tota la formació relacionada amb la perspectiva de gènere que ofereix la UdG.

A banda del Pla d'Igualtat, la UdG compta amb la Unitat d'Igualtat de Gènere, creada el més de juny de l'any 2009 a través d'un acord del Consell de Govern. La unitat d'igualtat, i la seva responsable, la Delegada d'Igualtat, depèn de l'Àrea de Responsabilitat Social.

2. La perspectiva de gènere a la criminologia

La perspectiva de gènere, genèricament, és la consideració de les necessitats i expectatives de dones i homes com a igualment valuoses en qualsevol àmbit i implica l'anàlisi de les raons per les quals aquesta equitat és sistemàticament absent. Està a la base de l'estratègia d'acció pública de la transversalitat de gènere o *gender mainstreaming*.

Segons la definició més consolidada l'estratègia del *gender mainstreaming* és l'organització, la millora, el desenvolupament i l'avaluació dels processos de decisió, de manera que la perspectiva de la igualtat de gènere s'incorpori a totes les polítiques, a tots els nivells i a totes les fases per part dels diferents actors involucrats (Consell d'Europa, 1998). Com a estratègia transversal, no es limita a accions concretes sinó que implica estructures, processos, metodologies i valors per tal d'eliminar totes i cadascuna de les barreres que sostenen i perpetuen la desigualtat de gènere.

Aplicada a l'àmbit universitari, aquesta estratègia i enfocament buscava assolir els objectius esmentats en el camp de la recerca, la docència i les estructures de gestió i decisió, entre d'altres, ja que tampoc les Universitats escapen de la reproducció dels estereotips, rols i biaixos de gènere.

La perspectiva de gènere a la criminologia comença a introduir-se al voltant dels anys setanta (Burguess-Proctor, 2014), un període clau relacionat amb la segona onada feminista i en el que comencen a sorgir veus de resposta als discursos androcèntrics que fomentaven el *mainstream* de la disciplina. En aquest canvi de perspectiva es considera clau l'obra de Carol *Smart Women, Crime and Criminology* (1977).

A l'àmbit criminològic, els discursos més comuns tractaven d'explicar part de la realitat i el comportament social de la criminalitat prenent com a referència patrons exclusivament masculins per predir la delinqüència i, posteriorment, aplicar-ne els resultats a les dones. En la mateixa sintonia, realitzaven anàlisis del sistema judicial a partir de l'experiència masculina o utilitzaven els estereotips de gènere per explicar la realitat criminològica (Almeda, 2017;

Beltrán, 2010). És per això que sorgeixen corrents crítiques que qüestionen i tracten de donar respostes a temàtiques que no s'havien tingut en compte prèviament, com per exemple les causes socials vinculades amb la delinqüència diferencial entre homes i dones, les diverses respostes a l'empresonament, l'anàlisi del sistema penal tenint en compte les experiències femenines o bé tractant de donar visibilitat a les dones en l'àmbit de la criminologia (Almeda, 2017; Fuller, 2008).

En línies generals, la criminologia amb perspectiva de gènere i/o feminista (*feminist criminology*) es desenvolupa a l'àmbit acadèmic des del món anglosaxó i, posteriorment, es comença a fer present a altres perspectives i indrets internacionals. Val a dir, però, que encara en molts aspectes no s'ha incorporat aquest prisma al *mainstream* de la disciplina i, segons Almeda (2017), fins i tot les corrents crítiques amb la criminologia clàssica tampoc han acabat d'incloure les aportacions de la criminologia feminista.

2.1 L'omissió del gènere a la criminologia

L'omissió de les necessitats, realitats i aportacions de les dones no només ignora una part de la població i de les seves possibles veus en la disciplina, sinó que té implicacions relatives a l'anàlisi de la política, fent-la un coneixement, en el seu conjunt, molt menys objectiu, exhaustiu i integral.

Les criminòlogues feministes han tendit a fer una crítica a la manca de neutralitat i al gran biaix que existeix i ha existit al voltant del gènere en aquesta disciplina. Segons autores com Almeda (2017) o Beltrán (2010), aquest biaix o ommissió de gènere esdevé i manté per dos motius principals: d'una banda, per la manca d'investigació realitzada per dones. Tal i com sustenta Almeda (2017), dels cinquanta principals pensadors de criminologia des del segle XVIII fins a finals del segle XX, tan sols hi ha vuit dones seleccionades. De la mateixa manera, l'estudi realitzat per Chesney - Lind et al. (2016) mostra que a l'acadèmia dels Estats Units les dones tenen una presència important dins del camp criminològic però està lluny de ser igualitari, ja que els homes, concretament blancs, tenen un major control dels espais més prestigiosos dins d'aquest àmbit.

D'altra banda, i en la línia del que s'ha apuntat anteriorment, existeix un buit en l'estudi de la situació de la dona respecte a la noció de criminalitat, és a dir, les dones no han estat pensades per a ser subjectes d'investigació, teorització i aplicació de la llei (Beltrán, 2010). Així doncs, el delictes s'ha entès com a masculí i, en conseqüència, la criminalitat femenina s'ha explicat com un fenomen atípic produït per la disconformitat de les dones delinqüents amb els rols de gènere. Aquesta visió parteix de la recerca influenciada per les teories positivistes, com seria el cas de la realitzada per Lombroso i Ferrero (1895) i els seus successors, els quals aportaven explicacions biològiques i psicològiques a aquestes situacions. I malgrat actualment no hi hagi

abundància d'aquest tipus d'enfocaments, tampoc la perspectiva de gènere és present a les recerques ni a les transmissions de coneixements.

2.2 Formulacions de la perspectiva de gènere a la criminologia

La introducció de les dones i la inclusió de la perspectiva de gènere a l'estudi criminològic no sempre ha estat vista des del mateix prisma. Així doncs, han sorgit diversos enfocaments per abordar la matèria i ha existit una evolució en les discussions i els marcs des d'on s'analiza la realitat. En un primer moment, s'estudiava la criminalitat en les dones, però no es feia una reflexió sobre les relacions de gènere a nivell més estructural, ja que, en la línia del que s'ha esmentat i seguint a Lombroso i Ferrero a l'obra *La donna delinquente* (1893), es partia d'una visió essencialista per explicar la delinqüència femenina. Posteriorment, més enllà de començar a incloure a les dones donada la crítica a la seva exclusió de les anàlisis, també apareixerien altres explicacions per analitzar la realitat: per exemple, Simon o Adler entenen que la delinqüència femenina augmentaria com a conseqüència de l'increment del grau d'igualtat i de la creixent participació en l'esfera pública per part de les dones (Rodríguez, 2009).

Més endavant, altres línies aportarien una visió més sistèmica o constructivista dels rols de gènere en relació a les conductes d'estudi criminològic. Finalment, amb la tercera onada del Feminisme, començarien a sorgir visions relacionades amb la perspectiva interseccional (Burguess - Proctor, 2006), la que incorpora la necessitat de tenir en compte múltiples qüestions com el gènere, la sexualitat, l'origen, etc. per analitzar la realitat ja que les dones no són homogènies ni existeix un model o estat de dona universal. Vinculat amb aquest moment, també sorgeixen altres corrents com la *queer criminology*.

Pel que fa a les temàtiques, s'han desenvolupat diverses línies d'estudi, les quals han donat visibilitat a les dones i/o han tingut en compte el gènere com a variable clau per explicar un fenomen o situació d'aquesta disciplina. Fuller (2008), autora en l'àmbit llatinoamericà, destaca els següents àmbits d'estudi: el desviament de les dones, el crim i patriarcat, el gènere i el crim, les conductes delictives de les dones, la violència familiar i sexual, i el gènere i la cultura policial. Beltrán (2010), per la seva banda, entén que la criminologia feminista s'ha desenvolupat en cinc grans àrees: estudis de dones i noies delinqüents, el tractament del sistema de justícia, les bandes del carrer, les dones violentes als mitjans de comunicació i, per últim, la violència en l'entorn de la parella. A l'entorn català es podrien destacar altres camps d'estudi com seria el cas de les dones i la presó, la prostitució i també la violència de gènere o masclista.

2.3 La importància de la incorporació de la perspectiva de gènere a la docència de la criminologia

Segons les aportacions de l'Informe de la Xarxa Vives "La perspectiva de gènere a la docència i a la recerca a les Universitats de la Xarxa Vives. Situació actual i reptes de futur" (Verge i Cabruja, 2017), podem considerar la importància d'incorporar la perspectiva de gènere a la docència per la seva potencialitat transformadora sobre el conjunt de coneixements, competències i habilitats desenvolupades durant la trajectòria acadèmica dels i les futures treballadores i professionals. En aquest sentit, que el professorat treballi per revertir la ceguesa de gènere facilita que l'alumnat pugui qüestionar i problematitzar les normes de gènere subjacents a la societat i proporciona una mirada més atenta a les necessitats, realitats, comportaments i aportacions d'un conjunt molt més ampli de la població. És per això que la perspectiva de gènere suposa una anàlisi reflexiva per identificar i eliminar possibles biaixos de gènere a nivell de transmissió de continguts de qualsevol matèria, dels avenços en la investigació, així com en l'exercici de la professió. La incorporació d'aquesta és, doncs, un procés (Verge i Cabruja, 2017). Alhora, les autores assenyalen que les assignatures i la recerca en estudis de gènere cobreixen llacunes en el coneixement sobre l'operació i l'impacte del gènere en els diferents àmbits de la vida des de les respectives disciplines, a més de facilitar que el PDI guanyi familiaritat amb les contribucions acadèmiques ja produïdes i permeti millorar la diversitat i la qualitat del contingut impartit i la recerca efectuada.

Una docència amb perspectiva de gènere contribueix també a posar de relleu i atendre el funcionament de la desigualtat per raó de sexe/gènere, tot estimulant-ne una visió crítica i un desenvolupament d'eines de detecció, sensibilització i prevenció de la mateixa, entre altres. I no només de cara l'alumnat, sinó també entre el propi professorat. Alhora, implica una reflexió crítica sobre els continguts i metodologies emprades en el desenvolupament docent, i facilita la seva modificació perquè aquestes esdevinguin més inclusives i adequades a tots els perfils d'alumnat. I és que la selecció de pedagogies, continguts, referències, tipus d'interaccions a l'aula, dinàmiques de treball potenciades i les pròpies pràctiques docents també es veuen imbuïdes per biaixos i normes de gènere, totes elles comunicadores d'un seguit de missatges i pràctiques implícites o explícites que reforcen la desigualtat existent, així com els estereotips i prejudicis que se'n desprenen. No és casualitat, per exemple, l'absència de certs temes als currículums o la infrarepresentació de les dones com a productores de coneixement. Per últim, incorporar la perspectiva de gènere a la docència també contribueix a reflexionar en relació al propi àmbit professional i disciplinari per a plantejar accions que vagin encaminades a eliminar els biaixos i desigualtats que hi existeixen i persisteixen.

A l'àmbit de la disciplina en qüestió, Vázquez - Portomeñe et al (2014) estableixen diverses raons per justificar-ne la seva importància: en primer lloc, aquesta perspectiva permet aprofundir i aprofitar la contribució científica important per construir una societat igualitària i

solidària. En segon lloc, en un sentit teòric i metodològic, permet que els i les estudiants de Criminologia entenguin factors personals i socials vinculats amb la delinqüència, com seria el cas els patrons de motivació i accés a les oportunitats delictives de gènere en tipus, freqüència i context del delictes. En tercer lloc, en relació a les competències professionals en l'àmbit criminològic, la perspectiva de gènere té un impacte en el comportament i les percepcions que es pretenen incentivar als i les estudiants. En quart lloc, pel que fa als coneixements, permet redefinir la intervenció professional i el tractament, dotant de noves estratègies transversals i incorporant procediments que promoguin de manera efectiva la igualtat de drets i oportunitats, així com competències per analitzar críticament les construccions de les relacions de gènere al sistema de justícia penal i els mecanismes d'exclusió del propi sistema. Finalment, permet contribuir al coneixement i detecció de valors sexistes i de respecte a la diversitat.

3. Diagnòstic sobre la perspectiva de gènere a la docència del Grau de Criminologia, edició 2017 -2018.

3.1 Els elements determinants i de context

La incorporació de la perspectiva de gènere a la docència universitària és un procés tècnic i al mateix temps és una aposta substantiva. Requereix de coneixement i eines per a saber-ho dur a terme, però, de forma anterior, requereix la voluntat de fer-ho. Per a que aquesta voluntat existeixi cal identificar l'existència d'un problema: el biaix de gènere de la forma tradicional d'ensenyar a la universitat, impregnada dels valors socials del règim de gènere. Aquest reconeixement implica un reconeixement de la permeabilitat de la vida acadèmica a les dinàmiques socials, i de la mateixa existència –en l'actualitat- d'aquestes dinàmiques (com l'androcentrisme, les desigualtats o l'exclusió per raó d'identitat de gènere). També cal un marc formal que reconegui el problema i incentivi el canvi d'inèrcies molt assentades en l'activitat docent. Això inclou una institució que promou i incentiva aquest canvi, i una programació del grau que inclou específicament aquest element.

En aquest apartat es realitza una primera aproximació a aquests elements, que si bé no són en si mateixos elements d'introducció de la perspectiva de gènere, els podem considerar la seva condició de possibilitat. En primer lloc ens preguntem sobre la planificació del grau. En segon lloc sobre la identificació d'un problema per part del professorat (el de l'absència de perspectiva de gènere a la docència) i la seva disposició a actuar-hi. Finalment sobre el marc institucional i els recursos existents: fins a quin punt la UdG aposta per a recolzar aquest canvi.

3.1.1 Perspectiva de gènere en la planificació del Grau

El Grau en Criminologia⁴ s'impulsa l'any 2009 després d'un debat a nivell d'Estat espanyol al voltant de si fer de la llicenciatura de Criminologia (a la UdG de 2n cicle) un màster o un grau universitari. Aquest debat culmina amb la decisió d'impulsar el Grau i les primeres universitats catalanes en posar-lo en marxa són la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat Pompeu Fabra i la Universitat de Girona.

El seu procés d'elaboració ve marcat per un fort perfil jurídic del professorat, concretament provinent de l'àmbit del Dret Penal, el que s'explicaria per la tradicional relació i integració de la disciplina a l'àmbit jurídic. Tanmateix, és important destacar el caràcter social d'aquesta i tota la tasca acadèmica destinada a formar l'estudiantat en matèria de conflictes socials i la seva resolució més enllà les vies penals. El Grau de Criminologia a la UdG està integrat a la Facultat de Dret, i d'ençà que es va crear i impulsar, el contingut docent no s'ha vist massa alterat, principalment pels consensos del programa plantejats a nivell estatal des d'un primer moment. Per aquest motiu no hi ha pràcticament diferències entre la UdG i altres universitats en termes de pla docent. A més, és important destacar la inexistència d'un departament o àrea pròpia de la disciplina.

Es tracta, per tant, d'un grau jove amb voluntat de permeabilitat a la societat, tot i que parteix d'un marc que podria dificultar la introducció de la perspectiva de gènere, ja que els seus continguts estan consensuats a nivell estatal. Ara bé, donada la insuficiència de professorat a la plantilla del Grau assenyalada per l'ACU i d'altres agències, caldria un procés de noves contractacions i aquest és un fet que podríem veure com una oportunitat.

Més enllà d'aquestes possibles resistències i oportunitats, cal analitzar la memòria del Grau per conèixer les apostes reals en favor de la perspectiva transversal de gènere en el disseny d'aquest estudi. En aquesta anàlisi s'identifiquen els següents elements: existeix un compromís declaratiu vers la igualtat de gènere, sobretot en relació als mecanismes per assegurar la igualtat entre homes i dones i la no-discriminació de persones amb discapacitat dins de l'apartat del personal. També es menciona la comissió per al Pla d'Igualtat entre homes i dones de la UdG i l'obligació de la llei de crear un Pla. Per últim, s'esmenta l'aprovació del *Avance del plan de igualdad de oportunidades entre hombres y mujeres de la Universidad de Girona. Estructura y proceso de implementación*. Tot i això, als objectius o a la justificació del Grau, no s'exposa cap qüestió que pugui ser relacionada amb la reflexió sobre el sistema de gènere o l'aplicació de la perspectiva de gènere en l'anàlisi criminològic.

Cal esmentar, en relació a la memòria del Grau, que el llenguatge que s'utilitza en aquest document formal que assenta les bases d'aquests estudis utilitza el masculí com a genèric

---

⁴ Informació extreta d'entrevista.

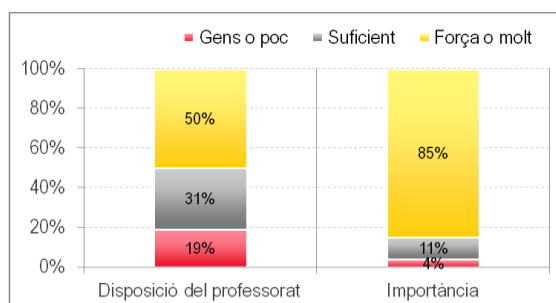
(incloent homes i dones). En un apartat concret s'aclareix que no es desdobra el llenguatge: *A lo largo de esta memoria de grado se menciona reiteradamente el término "estudiante(s)" y "alumno(s)" para referirse de modo simplificado a las alumnas y a los alumnos del Grado. Del mismo modo, se utilizará el término "profesor(es)" para referirse a profesoras y profesores, "licenciado(s)" para aludir a licenciadas y licenciados, etc.* (Memoria de grado en criminología, pàg. 18). Aquesta decisió pot promoure la invisibilització de les dones, o de les desigualtats entre dones i homes, en les diverses tasques que desenvolupen. Així es planteja a la guia de llenguatge no sexista⁵ elaborada pels diversos serveis lingüístics de les universitats públiques catalanes – entre els quals es troba el servei de Llengües Modernes de la UdG. En aquest sentit la planificació del Grau mostra anar per darrera del compromís interuniversitari català per l'ús d'un llenguatge inclusiu i no sexista.

D'altra banda el professorat sensible al gènere entrevistat fa referència a que si bé existeix la possibilitat de desenvolupar una docència amb perspectiva de gènere sense resistències per part del conjunt del professorat ni del coordinador, aquesta tasca no es percep com a transversal ni com a indicada o recomanada específicament.

3.1.2 Les percepcions i disposició del professorat

La disposició del professorat a realitzar un canvi i la percepció de l'existència d'un problema està força estesa entre el professorat de Criminologia, a jutjar per les respostes a l'enquesta realitzada. De fet, un 85% ha respost que li sembla important, en la seva pròpia assignatura, introduir la perspectiva de gènere en les diverses dimensions de l'activitat docent. D'altra banda, un 50% considera que el professorat, en general i tot i les dificultats, està disposat a incorporar aquesta perspectiva i si cal, modificar també els continguts i les pràctiques docents dutes a terme. Alhora, però, més del 65% del professorat creu que el professorat en general no sap com incorporar-la.

Gràfic 1 Importància que se li atorga a la incorporació de la perspectiva de gènere a la docència i percepció sobre la disposició del professorat a incorporar-la

Font: Elaboració pròpia

⁵http://www2.udg.edu/viualaudg/AlaUdG,pensaencladeG%C3%A8nere/Recursosidocuments/Llenguatgenosexistaquies_etc/tabid/17483/language/ca-ES/Default.aspx Consultat l'1 de de juny de 2018

És de preveure que la disposició a fer un canvi en la pròpia assignatura està relacionada amb un diagnòstic realitzat de manera més o menys explícita: existeix una desigualtat de gènere a la societat, i aquesta impacta en el professorat i en l'alumnat. En relació a aquestes preguntes, les respostes del professorat han estat les següents:

La puntuació mitjana de la valoració del grau d'igualtat entre el professorat a la universitat (de 0 a 10) és 5. De fet, les persones que han respost aquesta pregunta s'han repartit sobretot entre aquelles que l'han suspès amb menys d'un 5 (34%) i les que l'han puntuat un 7 o un 8 (31%). Finalment, aproximadament una de cada deu persones enquestades ha respost que el grau d'igualtat és màxim (9 o 10) i un altre 8% ha respost ns/nc.

Taula 2 Percepció del grau d'igualtat a la UdG entre el professorat i entre l'alumnat

	Igualtat professorat		Igualtat alumnat	
	n	%	n	%
menys de 5	9	34%	6	23%
5 o 6	5	19%	8	32%
7 o 8	8	31%	6	23%
9 o 10	2	8%	3	11%
ns/nc	2	8%	3	11%
Total	26	100%	26	100%

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta a professorat de Criminologia de la UdG

Pel que fa a la percepció sobre la igualtat entre l'alumnat, el professorat la puntua amb una mitjana de 6, i s'agrupa principalment en tres grans grups: un 23% que l'han suspès amb menys d'un 5, un 32% que l'ha aprovat just amb un 5 o un 6, i un altre 23% que la puntua entre un 7 i un 8.

De manera més genèrica s'ha preguntat al professorat sobre la percepció respecte l'existència de desigualtats de gènere a la societat. Diverses recerques mostren com el sexisme avui, i en particular entre cohorts relativament joves, es produeix sovint de manera més subtil, a partir de la idea que ja no existeixen desigualtats i que per tant, les polítiques d'igualtat i l'atenció mediàtica a aquest problema són fets exagerats. Aquesta negació, malgrat el que totes les estadístiques mostren sobre els fets reals, a vegades està relacionada amb una resistència al canvi en favor d'una major igualtat, que es considera per tant innecessària i una reacció a un no-problema. Hem utilitzat dues de les preguntes que se solen incloure en les escales d'aquest nou sexisme, i les hem fet extensives, per una part, a la qüestió LGTBI, i per una altra a l'entorn específic de la vida acadèmica. Donat el baix número de casos hem agrupat una forquilla àmplia d'acord i de desacord amb aquesta qüestió (respecte la puntuació en una escala del 0 al 10).

Taula 3 Grau d'acord i desacord de les afirmacions

	Desacord (0-4)		Acord (5-10)		Total	
	n	%	n	%	n	%

La vida dels homes és més fàcil que la de les dones	4	15%	22	85%	26	100%
En els darrers anys, les administracions han estat mostrant més interès pel tracte a les dones del que justifica les experiències reals d'aquestes	12	46%	14	54%	26	100%
La vida de les persones heterosexuales és més fàcil que les persones amb orientacions sexuals minoritàries (homosexuals o d'altres opcions)	1	4%	25	96%	26	100%
Tenir una identitat de gènere clara ja no és un requisit per ser una persona plenament acceptada a la societat	9	35%	17	65%	26	100%

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta a professorat de Criminologia de la UdG

En relació als nivells d'identificació de la desigualtat de gènere, observem que la majoria de professorat enquestat (85%) considera que la vida dels homes és més fàcil que la de les dones. A més, del total de respostes, el 100% de les dones estaran d'acord amb aquesta afirmació, mentre que els homes ho estaran en un 75%. En contrast, només un 46% del personal docent està d'acord amb que l'interès de les administracions pel tracte a les dones estaria justificat per les experiències reals d'aquestes. Aquesta posició favorable a les polítiques d'igualtat és major entre les dones (60%) que entre els homes (38%).

En relació als nivells d'identificació de la desigualtat LGBTI, observem que la majoria del professorat (96%) creu que la vida de les persones heterosexuales és més fàcil que la de persones amb altres opcions sexuals. Alhora, el 100% de les dones estan d'acord amb aquesta afirmació. En contrast, només un 35% consideren que actualment tenir una identitat clara com a home o dona segueix sent un requisit per ser algú plenament acceptat/da a la societat. En aquest cas, hi haurà major acord entre homes (38%) que entre les dones (30%).

Pel que fa a la carrera acadèmica, el professorat té majors dificultats per identificar la desigualtat de gènere: observem que un 65% del professorat creu que homes i dones no tenen iguals oportunitats per accedir a les posicions de major reconeixement. En aquest cas, també el 100% de les dones estan d'acord amb aquest plantejament. En contrast, només un 35% del total de docents considera que en l'actualitat l'opció sexual no heterosexual i la identitat de gènere són aspectes rellevants per a desenvolupar plenament una carrera acadèmica. D'aquesta afirmació hi ha més acord entre les dones (40%) que entre els homes (31%), confirmant així la percepció majoritària de que l'àmbit acadèmic està lliure dels prejudicis d'altres esferes socials.

Taula 4. Grau d'acord i desacord de les afirmacions

	Desacord (0-4)		Acord (5-10)		Total	
	n	%	n	%	n	%
A la carrera acadèmica...						
Homes i dones ja tenen oportunitats iguals	17	65%	9	35%	26	100%
L'opció sexual i la identitat de gènere no són aspectes rellevants per a desenvolupar plenament una carrera acadèmica	9	35%	17	65%	26	100%

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta a professorat de Criminologia de la UdG.

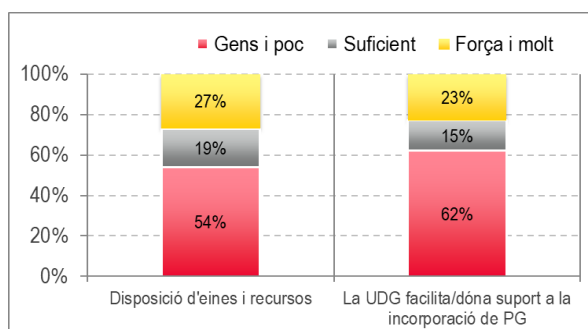
Així doncs, en termes generals el professorat del Grau de Criminologia – i sobretot les dones- identifica l'existència d'un problema de desigualtat, tot i que té majors dificultats per identificar-la quan aquesta és aterrada a l'àmbit universitari.

Per últim, és interessant recollir també la percepció dels i les entrevistades, qui creuen que hi ha una minoria de professorat activa en les qüestions relacionades amb el gènere, i que, tot i que no hi hagi grans resistències per tractar-les, tampoc n'existeix especial sensibilitat. Afegeixen que el professorat no sempre està disposat a canviar els seus programes o metodologies per revertir les desigualtats a l'aula, i creuen que hi ha docents que estan poc formats o sensibilitzats en les identitats no normatives (trans).

3.1.3 El marc institucional i els recursos a disposició

Com ja s'ha esmentat a l'inici d'aquest informe, l'any 2008 es va dur a terme un Pla d'Igualtat. Malgrat aquest pla incloïa la previsió d'activitats de suport per al personal docent pogués introduir la perspectiva de gènere en la seva activitat i, en qualsevol cas, aquest suport no sembla haver existit. A més, el fet que hi hagi hagut un buit en la planificació de la promoció de la igualtat durant els darrers cinc anys és una mostra de la manca d'implicació de la UdG en la tasca que ens ocupa. Aquesta manca de compromís és identificada en les entrevistes a docents sensibles al gènere, ja que afirmen no conèixer l'activitat de la unitat d'igualtat, fet prou significatiu en sí mateix. L'enquesta ofereix uns resultats similars (Gràfic 2), ja que la docència identifica clarament una manca de compromís institucional general amb la incorporació de la perspectiva de gènere, tot i que es mostra més dividida en la disposició de recursos i eines pròpies per incorporar-la.

Gràfic 2. Disposició d'eines i recursos per incorporar la PG i percepció sobre la facilitació o suport de la UdG per la seva incorporació

Font: Elaboració pròpia a partir de l'enquesta al professorat de Criminologia de la UdG.

D'altra banda, i pel que fa al suport a la igualtat a la UdG, la percepció del professorat enquestat sobre l'aposta institucional de la universitat per a la igualtat entre homes i dones considera en major mesura que és força o molt activa (61%) respecte qui creu que ho fa poc (39%). En la promoció de la no discriminació de la comunitat LGBTI, els resultats de l'enquesta

estaran més dividits entre qui considera que la Universitat és poc activa (46%) i qui considera que ho és força (46%) o molt (8%).

3.2 Continguts de gènere a l'activitat docents

L'element potser més evident de la introducció de la perspectiva de gènere en l'activitat docent és la introducció de continguts en gènere. Es tracta, d'una part, d'incloure programes específics o apartats específics en cada programa sobre la desigualtat de gènere en un àmbit de terminat. Però, més enllà d'això, d'introduir exemples i casos d'anàlisi relatius a les desigualtats, i també visibilitzar les dones que, en el present o el passat, són actores importants en relació a cada temàtica. El repte, més enllà de donar un tractament sectorial a la qüestió del gènere, és el transversalitzar aquesta mirada: introduir en el conjunt dels continguts propis de l'assignatura fets, protagonistes, preguntes relatives al gènere.

Copsar la introducció de la perspectiva de gènere en els continguts docents en tota la seva profunditat exigiria una aproximació qualitativa i contextualitzada a aquests continguts. EN aquest informe, però, ens hi apropem de forma més modesta, i seguint les metodologies més emprades en informes d'aquesta mena (Verge i Cabruja, 2017): a partir de l'anàlisi dels plans docents. D'aquests s'ha extret informació sobre l'existència d'assignatures específiques en gènere (Indicador 1) i sobre la introducció de continguts de gènere, en assignatures d'altres temàtiques (Indicador 2). En ambdós casos se n'analitza el pes dins del currículum (Indicadors 1.1 i 2.1). També ens aproximem a les assignatures que podrien estar incorporant continguts de gènere de manera més o menys implícita, o que presenten un enfocament que els ho permetria fer (Indicador 2.2). A més, ens aproximem a altres activitats curriculars diferents de les assignatures: les pràctiques curriculars (Indicador 3) i els Treballs de Fi de Grau (Indicador 4). Finalment, i de manera complementària, s'analitza també l'existència de recerca en gènere de professorat vinculat al Grau, des del supòsit que l'activitat investigadora alimenta els continguts i perspectives docents (Indicadors 5 i 5.1).

3.2.1 En les assignatures

Tal i com mostra la taula 6, del total de 74 assignatures oferides⁶ al Grau n'hi ha dues específiques de gènere, concretament la de "Criminologia Feminista" i la de "Política i Gènere"⁷, el que representa un 3% (Indicador 1). Val la pena assenyalar la l'aposta substantiva del terme "feminisme" en el nom en la segona de les assignatures.

---

⁶ Exclosos el TFG i les pràctiques.

⁷ A través de la memòria es pot percebre que amb el pas de llicenciatura a grau, moltes assignatures van passar de 4,5 a 3 ECTS, això ha fet que l'assignatura específica de gènere "Criminologia Feminista" hagi passat a tenir menys crèdits al ser optativa i, per tant, a tenir un pes menor a nivell de ECTS.

Paral·lelament, hem pogut observar (Indicador 2), un total de 9 assignatures sensibles al gènere (un 12%). Hem determinat quines són les assignatures sensibles en gènere a partir de dues cerques. En primer lloc aquelles en què a la seva descripció i continguts inclouen els termes de gènere, feminisme, dona/es, col·lectiu LGBTI o sexualitat. En segon lloc hem realitzat una consulta al mateix professorat per contrastar aquest resultat⁸. A més, hem trobat 7 assignatures més, un 9%, que poden ser considerades indirecta o potencialment sensibles al gènere (Indicador 2.2). Són aquelles que a la seva descripció i continguts inclouen els termes com desigualtat/s, drets fonamentals o bàsics i família i que no han estat identificades prèviament com a sensibles al gènere.

Centrant l'atenció sobre les assignatures sensibles o específiques de gènere, també és important analitzar si aquestes són optatives o obligatòries, i per tant, quin és el pes o la rellevància d'aquestes assignatures en funció de si l'alumnat està obligat o no a realitzar-les (Indicadors 1.1 i 2.1):

Taula 5. Assignatures del Grau en Criminologia específiques o sensibles al gènere segons si són obligatòries o optatives

Tipus d'assignatures	Obligatòria		Optativa		Total	
	N	%	N	%	N	%
Específiques	0	0,0%	2	100,0%	2	100%
Directament sensibles al gènere	2	22%	7	78%	9	100%
Potencialment sensibles al gènere	2	29%	5	71%	7	100%
Total	32	43%	42	57%	74	100%

Font: Elaboració pròpia.

Pel que fa al tipus d'assignatures, totes les assignatures en gènere i la major part de les que són sensibles al gènere són optatives. Al comparar-ho amb els resultats facilitats per la Xarxa Vives (Verge i Cabruja, 2017), observem que l'any 2017 la UdG ofereix 8 assignatures optatives específiques en gènere distribuïdes en 7 graus diferents. Per tant, el Grau de Criminologia de la UdG disposaria de 2 de les 8 optatives totals, un percentatge elevat a destacar. Per tant, en comparació amb el conjunt de la universitat, el Grau destaca per disposar de dues assignatures específiques en gènere (ja que només un 11% dels graus de la universitat n'ofereixen una). Tanmateix, caldria destacar que de les universitats de Catalunya que ofereixen graus de Criminologia (6), la UB, la UVic, la UPF i la UAB n'ofereixen una d'obligatòria com a mínim.

⁸ Tanmateix, aquesta classificació no supera el límit o biaix que planteja la tendència a fer servir el mot "gènere" com a sinònim de dones, tot deixant de banda la dimensió relacional i estructural del concepte teòric. És a dir, encara que les assignatures incorporin "gènere" en les seves descripcions no vol dir *per se* que tingui en compte o incorporin l'anàlisi estructural de desigualtat entre homes i dones, o que defugin estereotips i prejudicis de gènere en el seu desenvolupament.

La percepció del professorat al voltant de la importància que se li atorga al Grau a la desigualtat per raó de sexe o gènere com un factor important en els fenòmens socials està força dividida: un 38% consideren que es té poc o gens en compte, mentre que un 50% considera que ho està suficientment, força o molt. També resulta interessant assenyalar el 12% ha preferit no contestar a aquesta qüestió.

3.2.2 En altre contingut curricular

Una important font d'aprenentatge i d'adaptació al món professional per als i les estudiants universitàries és l'experiència que ofereixen les pràctiques professionals. Així doncs, hem considerat rellevant revisar les entitats i empreses on es realitzen aquestes pràctiques per a identificar si n'hi ha que es dediquen a l'àmbit esmentat, visibilitant la multiplicitat d'entitats i administracions que treballen en aquest àmbit. Tanmateix, només observem una oferta que tindria clarament relació amb el gènere, representant aquesta un 3% del total de pràctiques oferides. Es tracta d'una pràctica a la mateixa UdG en el *Protocol de prevenció i actuació en Violència de Gènere UdG en Oci Universitari*. Aquesta consistiria en participar de la realització d'un protocol de prevenció i actuació front la violència de gènere en l'oci universitari de la UdG (Indicador 3).

En segon lloc, el professorat entrevistat⁹ ha destacat els Treballs de Final de Grau com una oportunitat per a incorporar continguts de gènere en l'aprenentatge dels i les estudiants. La relativa llibertat en la tria de la pregunta de recerca és una ocasió per a introduir àmbits en connexió amb les preocupacions efectives de l'alumnat, més enllà de la rigidesa dels plans d'estudis. Tanmateix, l'absència de certes temàtiques en els plans docents pot conduir a la seva menysvaloració o desatenció en el moment en què l'alumnat pot escollir a quins àmbits d'estudi dedicar esforços.

A més, l'absència de recursos per a dur a terme aquesta assignatura (que no té valor en crèdits docents), en precaritzava la tutorització, fet que és rellevant si es vol introduir elements innovadors -com ho és actualment el gènere- en el seu desenvolupament. En qualsevol cas, l'Indicador 4, sobre l'existència de TFGs centrats en continguts de gènere indica que n'hi ha 12 que se'n poden considerar¹⁰.

Taula 6. TFGs sobre gènere al curs 2017-2018

	N	%
TFG en gènere	12	17%
Total TFG	71	100%

Font: Elaboració pròpia.

⁹ Informació extreta d'entrevistes.

¹⁰ Per a determinar aquest contingut temàtic se n'ha analitzat únicament els títols, en dues etapes. En primer lloc, s'ha realitzat una selecció de paraules idèntica que a l'anàlisi de les assignatures. En segon lloc s'ha analitzat qualitativament les preguntes de recerca. En aquest cas, s'ha eliminat un TFG que s'ha considerat que malgrat utilitzar la terminologia "gènere" feia un enfocament clarament cec al gènere.

La taula 6 determina que 12 d'un total de 55 tenen com a objecte d'estudi¹¹ el gènere o les dones. A més, hem pogut constatar que el 100% d'aquests treballs han estat realitzat per estudiants dones. En aquest sentit, resulta positiu observar un gruix considerable d'estudiants que haurien desenvolupat els seus treballs amb continguts de gènere.

3.2.3 Recerca en gènere

Estudis similars al present informe (Izquierdo et al., 2006) han emfasitzat que l'existència o manca d'assignatures específiques de gènere pot estar relacionada amb l'existència de grups de recerca en aquest àmbit, ja que és des d'on es poden facilitar propostes concretes de matèries i continguts.

Cal dir que ens trobem en un context on la presència de la investigació acadèmica amb perspectiva de gènere a les universitats s'ha consolidat i ha adquirit rellevància. Segons la informació recopilada de les entrevistes¹², caldria destacar l'existència d'un nucli docent de cinc doctors/es a temps complert en criminologia (quatre homes i una dona) que mostren una important sensibilitat al respecte. A més, una de les tesis que dirigeixen inclou continguts sobre gènere i alguns d'ells incorporen la perspectiva de gènere en la seva tasca investigadora.

Alhora, cal destacar que alguns docents per iniciativa pròpia¹³ realitzen sessions informals de formació, cicles de debat o seminaris d'investigació on l'objecte d'estudi és el gènere (per exemple, tallers en gènere i presons, jornades feministes amb taules rodones sobre mesures penals alternatives per a les dones, etc.).

3.3 Referents femenins d'expertesa en criminologia

A banda de la introducció del gènere en els continguts docents, la visibilització de les dones com a referents de coneixement és un aspecte clau de la introducció de la perspectiva de gènere en la docència. La historiografia feminista ha mostrat des dels anys vuitanta que existeix una omisió sistemàtica de les dones com a protagonistes dels fets rellevants per a la història de les nostres societats, inclosos els relatius a la creació, el pensament i la investigació. Aquesta situació, que en termes generals no es produeix de forma deliberada, té a veure amb una menysvaloració de les dones en el passat, però també en el present i genera un efecte en l'agència de les dones, ja que cada generació de dones es pensa que és la primera en haver

---

¹¹ Resultaria enriquidor per futures diagnosis poder fer-ne una lectura, evidenciar si realment incorporen o no la perspectiva de gènere i extreure'n conclusions més extenses.

¹² Informació extreta d'entrevistes.

¹³ Informació extreta d'entrevistes.

d'assolir determinades fites, amb la dificultat que això comporta. En el context acadèmic, ja l'any 2002 la Comissió Europea advertia que moltes dones científiques a Europa es troben mancades de contacte amb referents, "la qual cosa els dificulta creure's que poden arribar a assolir els seus objectius. Per extensió, les alumnes universitàries queden, sobretot en certes àrees de coneixement, mancades de referents sòlids que les ajudin a imaginar-se elles mateixes com a generadores de coneixement" (Izquierdo et al, 2006:14).

Aquesta manca de visibilitat es produeix en l'àmbit docent en -com a mínim- tres àmbits diferents. El primer àmbit és la posició del professorat. L'escassetat de dones entre el personal docent (Indicador 6), o la consistent i continuada superioritat en estatus acadèmic per part dels homes (Indicador 7, sobre tipus de contracte i 7.1 sobre docència obligatòria/optativa), representen bé aquest rol secundari de les dones a una disciplina determinada. Un segon àmbit on es reproduïx aquesta invisibilització és el de la presència en el fons bibliogràfic (Indicador 9, no calculable en el present informe). En tercer lloc, a través de les bibliografies recomanades als plans docents. Aquestes, sovint, reproduïxen per inèrcia, la manca de presència de dones. La dinàmica de l'omissió de publicacions realitzades per dones ha estat analitzada en diverses recerques. En el cas de les citacions, segons la diagnosi de la UAB i basant-se en el treball de Malin Hakanson (2005), hi ha diversos arguments, complementaris entre si, que explicarien aquesta tendència. Per una part existeix el que anomenen un sistema de recompensa: "*entén que els autors estan en deute amb les publicacions d'altres autors. Per tant, els autors d'alt estatus reben un reconeixement automàtic (en format de referència) mentre que els que encara no estan consolidats [com les dones] tenen un llarg tram per recórrer* (Izquierdo et al, 2006: 31). En segon lloc, hi hauria un sistema retòric que *entén que els professors i professores tenen motius subjectius i estratègics (...) Les xarxes de poder entre dones semblen estar menys consolidades que les dels homes.* (Ídem). I, en tercer lloc, el sistema de comunicació, que *entén que les referències depenen de la cadena científica i dels canals de comunicació a què tenen accés els investigadors. En conseqüència, és més fàcil obtenir informació de les obres d'autors que de les autores ja que els primers estan més consolidats acadèmicament* (Ídem).

Sigui quina en sigui la causa, cal conèixer si existeix o no una absència de dones en les recomanacions bibliogràfiques d'autores (Indicador 8), i en particular d'obres on elles en siguin autores principals o bé úniques. Aquest fet pot reflectir el propi biaix en la composició del professorat (Indicador 8.2), si es compleix la hipòtesi que les dones citen més dones que no pas els homes. El mateix fet es produeix en el fons bibliogràfic, format en bona part a partir de les demandes del professorat i que constitueix el principal recurs ofert per la universitat als i les estudiants per a aprofundir en els continguts docents (Indicador 9, no disponible per aquest estudi). La darrera forma d'invisibilitzar els referents femenins, tot i incloure'ls a les bibliografies dels plans docents, és a partir de la forma en què s'inclou la referència (Indicador 10): en ometre el nom de pila els lectors i lectores suposem que l'autoria és masculina, per la inèrcia ja descrita. Vetllar per l'aparició de noms de pila permet ser conscients de la presència de dones

part de la bibliografia, de vegades, fins i tot, la més comunament utilitzada. En aquest sentit, tal i com esmenten Verge i altres (2014) a partir del treball de Martin (2013), si les posicions d'autoritat en el coneixement s'atorguen als homes i se citen més en les bibliografies dels programes de les assignatures, les dones desapareixen com a referent de coneixement i se'ls acaba atorgant menys autoritat també com a professors.

Així doncs, en el present apartat determinarem si hi ha una invisibilització de les dones pel que fa les posicions del professorat i pel que fa a la presència d'autors i autores a la bibliografia i en el tipus de cita usada. Per a fer-ho, compararem amb els homes la seva presència en tots aquests espais. També i de manera complementària, quedaran recollits els resultats de l'enquesta sobre la percepció d'existència de sexisme, abusos de poder o violència masclista entre professorat i/o del professorat a l'alumnat. A més d'esdevenir un problema en sí mateix, la quotidianitat i normalització d'aquests fets reforcen la desigualtat i les jerarquies de poder i autoritat entre homes i dones, i produeixen climes hostils que condicionen l'activitat acadèmica i docent de les dones o persones LGTBI.

3.3.1 Posició del professorat

El primer element a destacar és la baixa presència de dones en la docència del Grau (Indicador 6): les dones representen el 36% del professorat total (24), i per tant els homes gairebé doblen la seva presència (43) protagonitzant la impartició de coneixement.

Pel que fa a la posició i prestigi del professorat, la tendència general al sistema acadèmic és la representada pel conegut "gràfic en tises": malgrat les dones són majoria de graduades i estudiants de postgrau, l'avenç en la posició acadèmica –amb la clau de volta de la inversió en la tesi doctoral- inverteix el pes d'unes i altres, extremant la majoria masculina en el punt àlgid d'aquesta carrera acadèmica: la càtedra. En el cas de la UdG (Indicador 7), malgrat la posició amb major reconeixement (catedràtic/a està ocupat exclusivament per homes), es pot destacar que el professorat estable a temps complert (agregat o titular) està pràcticament igualtat¹⁴ en la seva composició per sexe, mentre que el personal a temps complert sense contracte fixe (investigador/a, lector/a, visitant) i el personal més precari i/o extern, el personal associat, estan més masculinitzats. Així doncs, no es produeix aquesta lògica vertical que sí es produeix en altres àmbits acadèmics.

Taula 7. Distribució de la posició acadèmica del professorat

	Dones		Homes		Total	
	N	%	N	%	N	%
Associat (tp)	11	46%	21	49%	32	48%
Titular o Agregat (tc)	10	42%	11	26%	21	31%

¹⁴ Tanmateix cal assenyalar que aquesta igualtat desapareix si considerem per separat les dues categories, ja que ells dominen les posicions de titular i elles les d'agregada (8 i 5, i 5 i 3, respectivament).

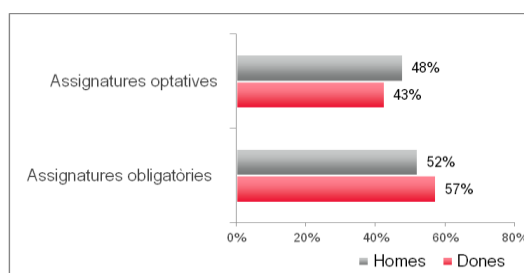
Catedràtic (tc)	0	0%	5	12%	5	7%
Altres tipus (tc)	3	13%	6	14%	9	13%
Total professorat	24	100%	43	100%	67	100%

Font: Elaboració pròpia

Val la pena assenyalar, però, com a risc, el fet que el personal que pot estar en perspectiva d'assolir un estatus estable a la UdG (altres tipus de professorat i, en menor mesura associats/des) és majoritàriament masculí, fet que podria consolidar la masculinització en la plantilla de gènere al Grau.

També ens podem fixar en la distribució del professorat en funció de la categoria d'assignatures: les assignatures obligatòries estan dotades de significació i rellevància al si del desenvolupament del Grau, mentre que els optatives són considerades menys importants ja que són intercanviables entre elles. Partint d'aquesta idea, el professorat en unes o altres envia també un missatge a l'alumnat.

Gràfic 3 Assignatures obligatòries i optatives segons sexe/gènere del professorat

Font: Elaboració pròpia

El darrer element a considerar de forma complementària és la percepció sobre l'existència de violència sexista i masclista cap a professores o professorat LGTBI. En base als resultats, extraïem que s'han detectat comentaris inapropiats d'un catedràtic a professores joves diverses vegades, i s'ha manifestat l'existència d'un o més casos d'assetjament per raó de sexe o identitat de gènere per part de l'alumnat.

Tot i tractar-se de testimonis puntuals, el fet que hagin emergit a l'enquesta indiquen que pot existir una situació d'aquesta mena i que cal incrementar la prevenció i la sensibilització per evitar que succeeixi, i per saber actuar en cas que algun d'aquests dos tipus d'assetjament tingui lloc. En aquest sentit, resulta problemàtic que en cap d'aquests casos s'esmenti el Protocol de prevenció i actuació davant situacions de violència o d'assetjament per raó de sexe, gènere o sexualitat a la Universitat de Girona.

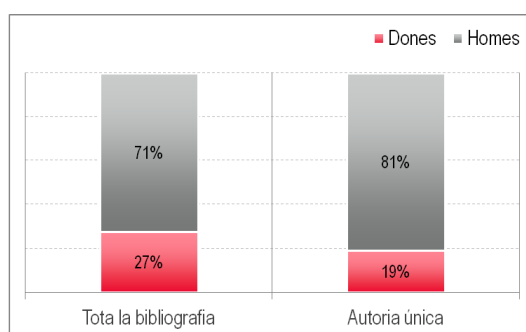
3.3.2 Referències bibliogràfiques

La presència de dones i homes a la bibliografia i referències dels programes de les assignatures és un indicador important sobre la referència de coneixement de la que es parteix i que s'exposa als i les estudiants. Pot aportar informació sobre l'estesa manca de consideració de les

aportacions de les dones al llarg de la història i sobre l'esforç que s'estigui fent per pal·liar el biaix de gènere en la transmissió de coneixement al Grau.

A continuació, observarem resultats de l'anàlisi de les referències bibliogràfiques contingudes als plans docents de totes les assignatures de l'edició de Criminologia 2017-2018. El següent gràfic 4 (Indicador 8), mostra com les referències a homes són gairebé 3 de cada 4 referències contingudes al Grau (i quasi la mateixa distribució en el cas de les autories principals), i s'eleva a 4 de cada cinc quan es citen obres d'un sol autor.

Gràfic 4 Referències a homes i dones a les bibliografies dels plans docents

Font: Elaboració pròpia

Aquests resultats mostren que hi ha una desigualtat molt important entre les referències d'homes i dones a les bibliografies del Grau, que sens dubte caldria corregir. De manera complementària es pot analitzar si aquest biaix té relació amb sexe/gènere del professorat (Indicador 8.2):

Taula 8 Referències bibliogràfiques en funció del sexe/gènere del professorat

	professorat dona (es)		professorat home(s)		professorat mixte	
	N	%	N	%	N	%
Referència de dones	161	31,9%	153	22,5%	97	31,4%
Referència d'homes	343	68,1%	526	77,5%	212	68,6%
Total	504	100%	679	100%	309	100%

Font: Elaboració pròpia

El darrer indicador a considerar (Indicador 8.3) és el que ens informa de la quantitat de programes sense referències d'homes i aquells que no tenen referències de dones: mentre que 11 del total de les assignatures analitzades¹⁵ (69), això és, un 16% tenen una nul·la presència de dones a les referències i bibliografia plantejada (de vegades degut a la recomanació d'un sol llibre, el manual de referència), 3 (un 4%) tenen un 100% de dones a la seva (Política i gènere, Criminologia i Feminisme i Dret Processal Penal).

¹⁵ És el total d'assignatures que inclouen bibliografia al seu pla docent.

Resulta interessant assenyalar que el professorat entrevistat, format per persones que ja incorporen la perspectiva de gènere en la seva activitat professional, destaquen que en el terreny de les violències masclistes és fàcil trobar referents femenins, igual que en alguns aspectes de l'àmbit penitenciari, però en la resta d'àmbits no, encara menys traduïts o elaborats en català o castellà.

Per complementar aquesta anàlisi és interessant conèixer la percepció del professorat a través de les enquestes en relació al reconeixement de l'aportació de les dones a la criminologia. En aquest sentit, un 61% dels i les enquestades considera que no es reconeixen gens o es reconeixen ben poc les aportacions de les dones en aquesta disciplina, al que cal afegir com a dada interessant el fet que el 15% desconeix o no vol opinar sobre aquesta qüestió.

3.3.3 Visibilitat a la bibliografia

A més de l'anterior biaix detectat, resulta d'interès (tal i com ja s'ha argumentat) observar l'estil que fa servir el professorat a l'hora d'oferir la bibliografia i referències: si amb els noms complerts o amb les inicials del nom de pila (Indicador 9). Al Grau en Criminologia, el 62% de les assignatures utilitzen el nom sencer a la referència bibliogràfica, i el 26% utilitza les dues formes de citar barrejades. Queda, doncs un marge de millora important pel que fa a la forma de citació.

3.4 Biaix de gènere en les habilitats i competències

Les competències a adquirir en un Grau van més enllà de l'assoliment de determinats coneixements, inclouen la capacitat de comprensió i les habilitats que s'han de dominar. Formen part de la norma sobre el que és valuós en la formació superior, connectant l'activitat de dins la universitat amb els requeriments de la professió i en general de la societat respecte l'àmbit d'especialització de cada estudi. Segons la web de la UdG, *L'espai europeu d'educació superior (EEES) crea un nou marc d'ensenyament-aprenentatge en què es posa l'èmfasi en l'estudiant com a centre del procés. La referència del procés docent que així ens configura, el seu horitzó d'aprenentatge, són les competències. La idea principal és que l'estudiant adquireixi unes competències tot realitzant un seguit d'activitats d'aprenentatge basades en els continguts*¹⁶.

Les competències poden ser objecte d'anàlisi, revisió crítica i justificació; i són objecte d'un compromís explícit per part de cada professor/a en relació a la seva pròpia assignatura a través dels plans docents, a partir d'una llista tancada i prèviament establerta. L'anàlisi de gènere de

---

¹⁶<http://www2.udg.edu/ladocencia/ProgramadeSuportalaQualitatDocent/Competencies/tabid/16532/language/ca-ES/Default.aspx>, web consultada el 15 de novembre de 2018

les competències previstes pot anar des d'allò més simple a un terreny més complex, tal i com s'explica a continuació.

Actualment s'estan duent a terme treballs en diversos contextos alguns específics orientats a definir competències transversals o específiques en gènere. Les primeres *resulten aplicables a qualsevol camp de coneixement* i , en cas de formar part de la llista acordada pel Consell de Govern de la pròpia universitat, *s'esperen de qualsevol titulat o titulada d'aquesta institució*¹⁷. Les segones, les competències específiques, *són pròpies de la titulació i fan referència al corpus de coneixements de diferents tipus que configuren l'especificitat temàtica del grau*¹⁸. Actualment en termes generals, a les universitats del nostre entorn, no s'incorporen competències en gènere, però el panorama es troba en transformació. En aquests moments, per exemple, la UAB es troba duent a terme la definició d'una competència transversal en gènere. Així doncs, resulta d'allò més pertinent dedicar un indicador a de competències en els diferents plans d'estudis del Grau de Criminologia a la UdG (Indicador 10).

Fins aquest punt ens hem aproximat a partir d'indicadors específics que mostren fets concrets i directament observables sobre la perspectiva de gènere en l'activitat docent. Tanmateix, la desigualtat de gènere es reproduïx a través d'un clima o cultura comuna, que és específica de cada institució però que té patrons o pautes gènere que es fan presents a través de les relacions i del que podem anomenar "sentit comú" o la "norma implícita" d'aquestes organitzacions: és la que defineix el que és acceptable i el que és desitjable en un determinat entorn. Aquesta norma sol estar carregada d'idees sobre el gènere. Les competències que s'espera que l'alumnat assoleixi durant el seu pas pel Grau incorporen en bona part aquesta norma. En aquest sentit, diverses recerques impulsades des de la UAB fa més d'una dècada (Izquierdo et al. 2006, Izquierdo et al. 2008) van indagar en la segregació i el tractament esbiaixat del catàleg de competències que es van incorporar al sistema universitari –com a alternativa als coneixements- amb la consolidació de l'espai educatiu europeu. En aquests estudis s'assenyala com les competències interpersonals estan associades a rols femenins, mentre que les instrumentals a rols masculins. Aquest fet es tradueix en el protagonisme d'unes o altres competències en els diversos estudis, segregats segons els rols de gènere i la composició (feminitzada o masculinitzada) dels seus estudiants. L'informe aposta per superar una certa lògica de la complementarietat, segons la qual les competències instrumentals serien les necessàries en estudis científics o tècnics mentre que les interpersonals serien les úniques necessàries per a les humanitats o part de les ciències socials. També qüestiona la lògica androcèntrica implícita segons la qual les competències interpersonals no serien prou valuoses per als estudis universitaris i caldria tendir cap a una prelació de les habilitats instrumentals per sobre de les interpersonals. Les habilitats interpersonals són, des d'una perspectiva de gènere -

---

¹⁷ Ídem.

¹⁸ Ídem.

però no només- imprescindibles per a tots els camps professionals. Així, i donant certa continuïtat a la recerca sobre l'ètica de la responsabilitat i l'ètica de la justícia realitzada als anys 80 per Carol Gilligan (1982), aquest informe afirma que és desitjable tenir professionals que no adoptin només "concepcions universalistes, separades del context, orientades a la resolució de problemes" sinó també a "la valoració de l'impacte dels problemes o les dificultats de la gent concreta" (Izquierdo et al., 2006: 44). I, de fet, aquest canvi en l'èmfasi sobre unes o altres habilitats i competències ha estat una estratègia duta a terme de manera experimental en alguns estudis tècnics amb la vocació d'atreure estudiantat femení. Seguint la proposta d'aquestes recerques, hem considerat d'interès en el present informe explorar la percepció del mateix professorat sobre les competències pròpies dels estudis de Criminologia, per dirimir si existeix un biaix androcèntric. Aquesta informació, tanmateix, té un caràcter temptatiu i no s'ha traduït en un indicador.

3.4.1 Existència d'una o més competències en gènere

No existeix definida, ni en la universitat, ni pel Grau de Criminologia, cap competència en gènere (Indicador 10). Tampoc tenim coneixement de l'existència de competències transversals definides a la resta d'universitats de la Xarxa Vives, tot i que sí competències específiques en alguns camps concrets (no en el cas de la Criminologia).

3.4.2 Biaix de gènere en les competències

A partir de la recerca realitzada per d' Izquierdo i altres (2006) s'ha preguntat al professorat sobre les competències instrumentals i les competències interpersonals. Es cerca aquí conèixer si existeix un biaix de gènere en el sentit de jerarquitzar les primeres a les segones, tal i com s'ha apuntat a la introducció d'aquest apartat. Per aquesta raó es pregunta sobre l'opinió pròpia al respecte, i també sobre la percepció respecte la valoració general en l'entorn del Grau. Les respostes a aquestes preguntes són les següents:

Taula 9 Importància atorgada pel professorat del Grau de les competències segons tipus (en una escala de 0-10)

	Importància atorgada per l'enquestat/da		Importància atorgada al Grau	
	Interpersonals	Instrumentals	Interpersonals	Instrumentals
Mitjana	8,8	9	6.5	7
Mediana	9	9	7	7,5
Moda	10	10	9	7

Font: Elaboració pròpia

Segons la taula 9, podem observar que en base les percepcions del professorat enquestat, no existiria el biaix anteriorment esmentat. Existeix una diferència molt lleu en la valoració subjectiva de les competències interpersonals i instrumentals (del 0 al 10), i una diferència lleu

en la percepció de la valoració general de les mateixes. La mitjana d'aquesta valoració varia en menys de mig punt, i ho fa menys en la percepció subjectiva que en la idea que es té sobre la percepció general. En síntesi, es pot considerar que la petita variació de les xifres ofereix una imatge força equilibrada sobre el Grau, i sobre les prioritats del seu professorat: tant les competències considerades "femenines" com "masculines" són considerades similarmet importants.

3.5 Dinàmiques de gènere en la interacció professorat i estudiants

De la mateixa manera que a la secció anterior, en aquest apartat s'aborden elements més difícils de registrar i d'observar però que, tanmateix, són cabdals per al desenvolupament d'una activitat docent amb perspectiva de gènere. La interacció entre professorat i l'alumnat, regulada a través d'una metodologia docent, o a un nivell més informal, és determinant en l'aprenentatge. La insuficient identificació de les desigualtats de gènere que s'estan produint a l'aula, o la seva reproducció a través de la relació amb l'alumnat és un risc al qual cal fer esment. Una manifestació d'aquesta ceguesa al gènere en la relació amb l'alumnat és la normalització de situacions lleus o greus de violència de gènere. Però també és en la interacció que s'estableix una norma sobre que és valuós i/o pertinent, i també és així com es creen i reproduïxen cercles de confiança i relacions informals de poder. Tots aquests elements són subjacents a l'exercici d'una docència amb o sense perspectiva de gènere, i estableixen, sovint de manera invisible, límits o barreres a l'esforç per modificar les inèrcies de desigualtat tradicionals. Són mecanismes fonamentals en la reproducció de la desigualtat i les dinàmiques de gènere de la en qualsevol institució, també a la universitat, i són més difícils d'identificar i d'observar empíricament. Tanmateix, el present apartat fa una aproximació temptativa a aquests dos aspectes, tan importants com complexos d'abordar.

Pel que fa a la relació i interacció entre professorat i alumnat, l'aspecte més formalitzat són les metodologies docents. La importància de les metodologies està clarament reconeguda i ja fa dècades que s'esmerça un important esforç en fer el professorat conscient de la diversitat d'estratègies possibles per tal d'ajustar la manera d'ensenyar i avaluar als objectius d'assoliment de coneixements i competències, i en introduir innovacions, en paral·lel que la mateixa societat i la seva forma de comunicar-se i informar també canvien. Incorporar perspectiva de gènere va més enllà dels continguts de les assignatures, passa també per implicar una revisió de les metodologies docents i les interaccions entre alumnat i professorat. En aquest sentit, les diverses tècniques o procediments també influeixen en la perpetuació de rols i estereotips de gènere, així com a legitimar més unes veus que d'altres o fer servir un llenguatge sexista i poc inclusiu. *"Les metodologies docents amb que posen en marxa estratègies per a fomentar la*

participació de les dones a les aules, així com les relacions de gènere igualitàries, i amb una intenció clara i explícita del professorat davant de l'alumnat en aquest sentit, es poden considerar també metodologies que incorporen la perspectiva de gènere' (Ponferrada, 2017).

En el sentit contrari, qualsevol pràctica docent que justifiqui o contribueixi a la reproducció de desigualtats a l'aula anirà clarament en detriment d'incorporar perspectiva de gènere. En el terreny més informal hi ha possiblement un ventall molt més ampli d'elements en joc que són més difícils d'identificar¹⁹. Mirarem d'aproximar-nos-hi a través de les percepcions del professorat en relació a les dinàmiques i rols a l'aula, i a si es reproduïxen o no situacions de desigualtat o relacions d'abús o violentes entre l'estudiantat.

La informació respecte aquests elements l'hem recollit a través de l'enquesta al professorat i també de les entrevistes a docents considerats informants clau per ser persones que ja incorporen la perspectiva de gènere en la seva activitat professional.

3.5.1 Metodologies docents

Per tal d'obtenir una informació exploratòria hem preguntat al professorat sobre la incorporació de la perspectiva de gènere en la pròpia docència, al que han respost que ho fan força o molt (46%), poc o gens (31%) o suficientment (23%). Malgrat el que podem anomenar un notable optimisme sobre la pròpia activitat, hi ha un nombre important de professors i professores que assenyalen que els manquen recursos per a dur a terme aquest canvi²⁰: un 54%. A més, entre el professorat entrevistat, la manca d'eines també ha estat assenyalada com una mancança, tot i que també s'afirma que és clau la voluntat de fer-ho i la sensibilitat en cada context per a aplicar-la.

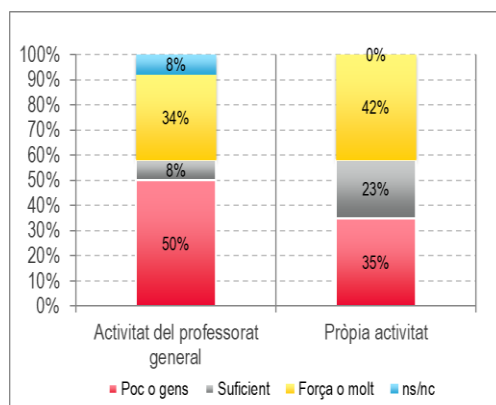
En aquest context hem preguntat al professorat sobre la revisió de les dinàmiques de treball per evitar la reproducció de desigualtats a l'aula, tant en la pròpia activitat docent com en la percepció de l'activitat docent en general i de la resta de professorat. Els resultats han estat els següents:

---

¹⁹ En aquest sentit, una observació directa de les dinàmiques de l'aula podria ser una excel·lent segona fase d'aquest estudi.

²⁰ En concret es fa referència tant als recursos per a modificar les metodologies com pel que fa a la resta d'aspectes relacionats amb la introducció de la perspectiva a l'activitat docent.

Gràfic 5 Percepció que el professorat modifica metodologies i sistemes de treball per corregir inèrcies de les desigualtats (en general i pròpia activitat docent)

Font: Elaboració pròpia

Si bé el 50% del professorat és crític pel que fa a la revisió de les metodologies docents, aquesta actitud es redueix quan es tracta de la pròpia tasca. A més, el percentatge que considera que ho fa suficientment augmenta, passant a ser el 23%. La visió optimista també s'incrementa, i el professorat que considera que les revisa o modifica força o molt passa a ser del 42%. Així, dos terços del professorat consideren que ho fan prou, força o molt.

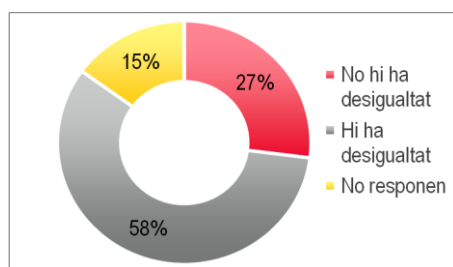
Per últim, és important destacar la resposta explícita sobre la importància d'aquestes qüestions, on només un 4% del professorat considera poc o gens important la introducció de la perspectiva de gènere en la docència (incloent les metodologies docents), mentre que un 86% ho considera força o molt important.

3.5.2 Percepció i actituds vers l'alumnat

Observar la interacció entre l'alumnat també ens pot donar molta informació sobre el nivell de sensibilització i consciència de les desigualtats existents, així com de la voluntat i esforços per eradicar-la. Per exemple, és interessant analitzar quins rols s'estableixen a l'aula (si hi ha més participació dels homes i en funció de què, si s'interromp o es deixa d'escoltar la veu de les dones, quins lideratges hi ha establerts, etc.), les actituds de l'alumnat vers professors o professores i si són diferents en què, els estereotips i prejudicis detectats i les resistències davant la possible indicació i voluntat de criticar-ho, si el llenguatge usat és inclusiu i no sexista, etc.

A falta d'una anàlisi més en profunditat de les dinàmiques dins les aules, per obtenir una informació exploratòria hem preguntat al professorat si tenien percepció de que s'estiguin reproduint i/o consolidant desigualtats a l'aula per part de l'alumnat, al que han respost el següent:

Gràfic 6 Percepció de reproducció i/o consolidació de desigualtats en la participació a l'aula

Font: Elaboració pròpia

Aquests resultats mostren que quasi el 60% del professorat enquestat percep que encara es reproduïxen o consoliden, en major o menor mesura, desigualtats a l'aula en la participació d'homes i dones. És interessant assenyalar que un petit percentatge de professorat que no identifica les desigualtats existents a la societat entre homes i dones, també identifica en menor mesura la reproducció d'aquestes a l'aula entre estudiants. Un darrer resultat a tenir en compte és l'elevat nombre de no respostes a aquesta qüestió.

Resulta molt interessant recollir les percepcions del professorat entrevistat sobre les dinàmiques a l'aula, qui assenyalen que habitualment les noies participen menys tot i superar en número als nois i ser més receptives i treballadores; que els nois es mostren molt més passius, sobretot quan s'aborden qüestions relacionades amb temes vivencials; i que hi ha molta segregació entre nois i noies, a més que el perfil majoritari dels nois es correspondria a l'associat amb les característiques i actituds de "macho alfa".

Per últim, les enquestes ens mostren que s'ha tingut coneixement d'almenys dos casos de violència per raó d'identitats o sexualitats diverses vers un/a estudiant per part del professorat. En aquests casos, tampoc es fa esment dels recursos disponibles de prevenció i actuació front aquestes situacions de violència i assetjament.

3.6 Resultats dels 10 indicadors bàsics per a la comparació

A continuació presentem en forma de taula resum els resultats dels 10 indicadors bàsics seleccionats, que permeten fer-se una idea intuïtiva de la situació de la incorporació de la perspectiva de gènere al Grau de Criminologia de la UdG en la seva edició 2017-2018:

Figura 4 Resultats indicadors bàsics

Existència d'assignatures en gènere al Grau	3%	Millorable
Existència d'assignatures sensibles al gènere	12%	Millorable
Institucions que treballen en gènere a les pràctiques ofertes	9%	Millorable
Treballs de Final de Grau en gènere o sensibles al gènere	17%	Satisfactori
Grups de recerca específics o que inclouen temàtiques de gènere	3%	Insuficient
Professorat per sexe	36%	Insuficient
Figura professional per sexe I (% catedràtiques sobre el total)	0%	Millorable
Figura professional per sexe II (% professores estables sobre el total)	38%	Millorable
Referències bibliogràfiques a homes i dones a la bibliografia	27%	Insuficient
Tipus de referència (inclouen el nom complert)	62%	Millorable
Existència de competències en gènere (sí/no)	No	Insuficient

Font: Elaboració pròpia

4. Recomanacions per a la futura introducció de la perspectiva de gènere a la docència del Grau en Criminologia

A continuació, es proposen un conjunt de mesures pertinents per al Grau de Criminologia de la UdG que poden ser posades en marxa tot contrastant la prioritat, la dificultat i el tipus de mesura amb les possibilitats de dels equips de treball implicats.

D'aquestes propostes, les següents tres poden ser incloses en el Pla de Millora corresponent:

- Incloure una assignatura en gènere de caràcter obligatori.
- Promoure una competència transversal en gènere
- Incrementar l'oferta d'institucions de pràctiques en entitats o duent a terme tasques relacionades amb el gènere.

A. Possibles mesures a dur a terme des de la coordinació del Grau, del Departament o a la Facultat

Grau/Departament/Facultat	Prioritat	Dificultat/cost	Abast temporal	Àmbit
Difondre els resultats de la diagnosi.	Alta	Baix	Depèn	Sensibilització
Proposar una auto diagnòstic tipus check list al professorat (vegeu (1)), en el moment de l'elaboració dels Plans Docents.	Alta	Baix	Periòdic	Tot
Incloure una assignatura en gènere de caràcter obligatori.	Alta	Alt	Permanent	Continguts
Promoure una competència transversal en gènere	Mitjana	Mitjà	Permanent	Tot
Incrementar l'oferta d'institucions de pràctiques en entitats o tasques relacionades amb el gènere.	Alta	Mitjà	Permanent	Continguts
(Departament) Promoure i vetllar per la incorporació de més dones a l'equip docent i establir una estratègia que inclogui objectius concrets i que prevegi no agreujar el problema de la precarietat laboral.	Alta	Alt	Permanent	Referents
Difondre el Protocol sobre assetjament per raó de sexe, gènere o sexualitat: establir un mecanisme per a l'enviament a l'alumnat i a les noves persones contractades.	Alta	Baix	Depèn	Interacció amb l'alumnat, referents
Sistematitzar en la demanda de llibres per la biblioteca la incorporació d'un percentatge de publicacions que incorporin la perspectiva de gènere o que siguin d'autores.	Mitjana	Baix	Permanent	Referents
Realitzar una indicació al professorat sobre la forma de citació de les bibliografies als plans docents.	Mitjana	Baix	Puntual	Referents
Reunions monogràfiques sobre el tema als equips docents, almenys una abans d'iniciar el curs (programació) i una al final (avaluació).	Mitjana	Mitjà	Periòdic	Tot
Difusió de publicacions, treballs i material docents relacionats amb el gènere en els canals habituals de comunicació del professorat del grau. Enfortir aquests canals habituals (per exemple compte de twitter o grup de whatsapp de professorat).	Mitjana	Baix	Permanent	Sensibilització
En conferències i seminaris incorporar tècniques per a la identificació de dinàmiques de gènere (recompte temps d'intervenció totals d'homes i dones, dinamitzacions d'intervencions per torns...).	Baixa	Baix	Puntual	Interacció amb l'alumnat
Difondre i fer ús la guia sobre l'ús d'un llenguatge inclusiu en el marc universitari.	Baixa	Baix	Puntual	Sensibilització, referents
(Deganat): Garantir la presència de dones i persones amb una opció sexual o gènere no normatius en conferències inaugurals, seminaris i altres activitats extracurriculars organitzades des del Grau o els departaments que hi són vinculats.	Baixa	Baix	Permanent	Referents
Promoure assessorament per facilitar la introducció de la perspectiva de gènere en els projectes d'investigació.	Baixa	Mitjà	Permanent	Continguts, referents

(1) Proposta de check list (llista de verificació) per a una autoavaluació del professorat:

Diries que portes a terme les següents accions en la teva activitat docent...?	Àmbit d'avaluació
Desagregues per sexe les dades quantitatives en Criminologia	Continguts
Fas ús o recomanes lectures que excedeixen dels manuals i codis tradicionals en les disciplines, per conformar una mentalitat crítica amb el sistema sexe/gènere i els processos de socialització diferenciada. Alguns exemples a la guia de Torres, 2018.	Continguts
Sol·licites la compra de llibres amb continguts específics sobre gènere o d'autores de referència de les matèries que imparteixes	Continguts, Referents
Seleccions exemples pràctics en la docència o de selecció de materials que posin de manifest les potencialitats del gènere com a instrument de transformació social i consolidació jurídica dels subjectes de dret.	Continguts
Revises i difons bibliografia d'autores (i allà on "els autors clàssics i fonamentals" siguin homes, incorpores almenys referents femenins de l'actualitat).	Referents
Ets conscient del llenguatge que utilitzes per a fer-lo inclusiu, no sexista ni discriminatori.	Referents, interacció amb estudiants
Més enllà de l'ús de sentències, lleis, dictàmens, etc. recorres a materials com la selecció de notícies, titulars de premsa, documentals, etc., que permetin traslladar a l'aula exemples relacionats amb els continguts teòrics explicats.	Interacció amb estudiants
Revises el llenguatge jurídic i criminològic per fer-lo sensible al gènere.	Interacció amb estudiants
Evites comentaris sexistes i LGBTIfòbics en la pràctica docent i els confrontes quan es produeixen a l'aula.	Interacció amb estudiants
Evites pràctiques que destaquen a l'alumnat masculí, com nomenar més sovint a nois i fer-los preguntes més abstractes i elaborades.	Interacció amb estudiants
Avalues vigilant d'evitar biaixos que afavoreixin l'alumnat masculí, com premiar només els estils assertius en l'oratória pública.	Interacció i Competències
Incorpores competències en gènere al pla docent.	Competències

*Llistat extreta de Ponferrada 2017 i Torres 2018

B. Possibles mesures a realitzar dels del Grup d'Innovació Docent

Grup Innovació Docent/ICE	Prioritat	Dificultat/cost	Abast temporal	Àmbit
Definir d'una estratègia global de formació, assessorament i seguiment en la introducció de la perspectiva de gènere en l'activitat docent	Mitjana	Mitjà	Permanent	Tot
Oferir una formació introductòria en gènere en la docència de Criminologia per a tot el professorat i, en particular per al nou professorat. Fer especial èmfasi en l'entorn moodle.	Alta	Mitjà	Puntual/Periòdic	Sensibilització, Continguts
Llistat de recursos bibliogràfics en castellà, català i anglès organitzat per àmbits de coneixement per a facilitar la inclusió a les bibliografies, tant de dones de referència com de bibliografia en gènere o sensible al gènere. O bé facilitar l'accés directe a recursos ja	Alta	Baix	Permanent	Referents, Continguts

existents com aquest (UPF i Xarxa Vives).

Llistat d'eines i recursos metodològics: fer un enviament al professorat i deixar penjat el llista a la web del Grau.	Alta	Mitjà	Permanent	Interacció amb estudiants
Realitzar una sessió de treball específica sobre gènere i innovació docent cada any.	Mitjana	Baix	Periòdic	Tot
Realitzar un acte de divulgació sobre el gènere adreçat a tota la comunitat universitària cada l'any.	Mitjana	Baix	Periòdic	Tot
Oferir una formació específica sobre l'aplicació de la guia sobre l'aplicació de la Llei 11/2014 per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, a la docència (es proposa com a docent Gerard Coll).	Mitjana	Baix	Puntual	Sensibilització, Continguts, referents
Formació específica en relació a les metodologies docents amb especial èmfasi en els nous suports (comunicació i dinàmiques online, utilització de l'entorn del moodle).	Mitjana	Baix	Puntual	Interacció amb estudiants, Competències

C. Possibles propostes a traslladar al rectorat o altres instàncies

Traslladar al Rectorat	Prioritat	Dificultat/cost	Abast temporal	Àmbit
Demanda de recuperar la mesura al PI de generar i posar a l'abast de l'alumnat una base de dades sobre tota la formació relacionada amb la perspectiva de gènere que ofereix la UdG	Mitjana	Baixa	Puntual, d'efecte Permanent	Marc institucional i laboral
Demanda d'activació de mecanismes per a garantir l'accés de dones a càtedra (revisió de mèrits, acció positiva, per exemple)	Alta	Alta	Puntual, d'efecte Permanent	Marc institucional i laboral
Demanda d'activació de mecanismes (revisió de mèrits, acció positiva per exemple) per a garantir l'equilibri de gènere en les posicions a temps complert.	Mitjana	Alta	Puntual, d'efecte Permanent	Marc institucional i laboral
Demanda d'introduir d'algun ítem d'avaluació del professorat per part de l'alumnat que permeti incloure la perspectiva de gènere	Mitjana	Mitjana	Puntual, d'efecte Permanent	Marc institucional i laboral
Demanda que es facin mencions, en els canals habituals de difusió de la producció científica i docent, de les publicacions de dones i que adoptin la perspectiva de gènere.	Baixa	Baixa	Puntual, d'efecte Permanent	Marc institucional i laboral

5. Sistema de seguiment

El sistema de seguiment que es proposa té tres nivells:

- a) **Impacte:** Seguiment dels 10 indicadors bàsics sobre introducció de la perspectiva de gènere a la docència. Es proposa un seguiment bianual d'aquests indicadors, que permetrà conèixer l'impacte de les mesures adoptades.

De manera també bianual es pot enviar la professorat una petita enquesta d'avaluació que inclogui una checklist com la que s'ha proposat, afegint també la possibilitat d'expressar demandes o dificultats. Aquesta llista serveix per a sensibilitzar el professorat, i al mateix temps per a conèixer si hi ha canvis en l'aplicació d'aquesta perspectiva.

- b) **Execució de mesures:** Seguiment anual de les accions per a promoure la introducció de la perspectiva de gènere a la docència. A través dels pertinents indicadors d'execució, que en el seu format més simple poden ser implementats mitjançant una llista de verificació (realitzat/no realitzat), o també incloure el nombre de persones beneficiades per cada acció.
- c) **Seguiment continuat:** el grup d'Innovació Docent pot identificar l'evolució i els seus límits en la introducció de la perspectiva de gènere, a través de la pròpia realització de seminaris i formacions.

6. Bibliografia i referències

- Aguilar, Consol i Bernard, Estela et al. (2010) *Integración de la perspectiva de género y las enseñanzas en materia de igualdad de mujeres y hombres y no discriminación en los planes de estudios de grado de la universitat Jaume I*, Informe de situació, Grupo de Investigación Isonomia, Unitat d'Igualtat de la Universitat Jaume I.
- Almeda, Elisabet (2017) *Criminologías feministas, investigaciones y cárceles de mujeres en España*. Papers 2017, 102/2. Pàg. 151 – 181.
- Beltrán, María Antonieta (2010) *Criminología feminista. Estado del arte y presencia en Latinoamérica*. VI Jornadas de Sociología de la UNLP. Universidad Nacional de La Plata. Facultad de Humanidades y Ciencias de la Educación. Departamento de Sociología, La Plata.
- Burgess - Proctor, Amanda (2006) *Intersections of Race, Class, Gender and Crime: Future directions for feminist criminology*. Feminist criminology, volume 1 number 1.
- Celis, Karen et al. (2015) *The Oxford Handbook of Gender and Politics*. Oxford University Press (Oxford Handbooks Online).
- Chesney - Lind, Meda, Chagnon, Nicholas (2016) *Criminology, gender, and race: A case study of Privilege in the Academy*. Feminist criminology. Vol II (4). Pàg 311 - 333.
- Coll-Planas, Gerard i Verge, Tània et al. (2018) *Guia per a la incorporació de la diversitat sexual i de gènere a les universitats catalanes a partir de la Llei 11/2014*, Departament de Treball, Afers Socials i Família, Generalitat de Catalunya.
- Council of Europe (1998). *Gender Mainstreaming. Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices*. Strassbourg, Council of Europe.
- Fuller, Norma (2008). La perspectiva de género y la criminología: una relación prolífica. Tabula rasa. Bogotá, Colombia. n°8 pàg. 97 - 110. Gener - juny.
- Gilligan, Carol (1982), *In a different Voice. Psychological Theory and Women's Development*. Harvard University Press.
- Ginard, Maria i Sierra, Ivan (2014) *La perspectiva de gènere als estudis de Dret de la Universitat Pompeu Fabra*, Facultat de Dret, PlaQUID 2014-2015.

- Hakanson, Malin (2005) *The Impact of Gender on Citations: An Analysis of College & Research Libraries, Journal of Academic Librarianship, and Library Quarterly*. College & Research Libraries.

- Iniesta, Elisa i Julián, Ana María (2013) *La perspectiva de género y los contenidos en materia de igualdad de oportunidades entre mujeres y hombres y no discriminación en las guías docentes de las asignaturas de los estudios de grado de la Universidad Jaume I*, Equality Momentum Auditoria.

- Izquierdo, Mª Jesús i Mora, Entrico et al. (2004) *El sexisme a la UAB. Propostes d'actuació i dades per a un diagnòstic*, Grup d'Estudis sobre Sentiments, Emocions i Societat, Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Izquierdo, M^aJesús et al. (2006) *Introducció de la perspectiva de gènere a la docència universitària. Diagnosi de la situació a la Universitat Autònoma de Barcelona*, Observatori per la Igualtat de la UAB.

- Izquierdo, M^aJesús et al. (2008) *Cuidado y provisión: el sesgo de género en las prácticas universitarias y su impacto en la función socializadora de la universidad*, Informe Final, Universitat Autònoma de Barcelona.

- Lombroso, Cesare i Ferrero, Guglielmo (1893). *La donna delinquente : la prostituta e la donna normale*, Torino L Roux.

- Lombroso, Cesare i Ferrero, Guglielmo (1895). *The female offender*. Fisher Unwin, Londres.

- Martin, Lisa (2013) *Student evaluations of teaching are probably biased. Does it matter?*, Monkey Cage – The Washington Post, "Gender Gap Symposium".

- Medina-Bravo, Pilar i Jiménez, Mònika et al (2014) *La perspectiva de gènere en la docència: Grau en Publicitat i Relacions Polítiques*, Projecte PlaQUID 2014 – 2015, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona.

- Oliveras, Ester i Muñoz, Marina (2016) *La perspectiva de gènere en la docència dels Graus de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials*, Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, PLAQUID Ref. 18 2015-2016.

- Ponferrada, Maribel (2017) *Guia per a la introducció de la perspectiva de gènere a la docència*, tercer Pla d'Acció per la Igualtat entre dones i homes a la UAB (2014-2017),

Observatori per a la Igualtat de la UAB, Projecte FP7 EGERA –Effective Gender Equality in Research and the Academia.

- Portocarrero, Ana Victoria i Juanola, Lisa et al. (2014) *Recomendaciones para la transversalización de la inclusión social y la equidad en la docencia y la investigación*, Proyecto Medidas para la Inclusión Social y Equidad en Instituciones de Educación Superior en América Latina (MISEAL), Universität Berlin, Alemania.

- Ribas, Montserrat i Bel, Núria (2015) *Perspectiva de gènere en la docència al Grau de Traducció*, Memòria final, PlaCQUID 2015-2016.

- Rodríguez, Juan Antonio (2009) *Criminología y género: comentarios a partir del gender gap*. Capítulo criminológico. Vol. 37 nº4 pàg. 161 – 182.

- Soley-Beltran, Patrícia (2014) *La perspectiva de gènere en la docència: Grau d'Humanitats*, Informe, Projecte PlaQuid 2014-2015 amb el suport del Centre per la Innovació i la Qualitat Docent (CQUID) Universitat Pompeu Fabra (Barcelona).

- Torres, Mª Concepción (2018) *Dret i crimonologia. Guies per a una docència universitària amb perspectiva de gènere*, Xarxa Vives d'Universitats, Castelló de la Plana.

- Unitat d'Igualtat UJI (2014) Diagnóstico de la situación en materia de Igualdad de mujeres y hombres en la Universitat Jaume I de Castelló, Universitat Jaume I.

- Vázquez Portomeñe, Fernando, Guinarte, Gumersindo, Pérez, Natalia (2015) *Criminología y formación en cuestiones de género. La integración de la perspectiva de género en los estudios de criminología ofertados por la Universidad de Santiago de Compostela*. Revista educativa Hekademos, 18, Año VIII, Diciembre.

- Verge, Tània (2012). *Projecte d'Introducció de la perspectiva de gènere en la docència i en la participació en el Grau en Ciències Polítiques i de l'Administració*, Informe, Universitat Pompeu Fabra.

- Verge, Tània, González, M^aJosé, i Ferrer, Mariona (2014) *La perspectiva de gènere en la docència Grau en Ciències Polítiques i de l'Administració*, Informe de la Facultat CPIS de la Universitat Pompeu Fabra, Barcelona.

- Verge, Tània i Cabruja, Teresa (2017). *La perspectiva de gènere a la docència i a la recerca a les Universitats de la Xarxa Vives. Situació actual i reptes de futur*, Xarxa Vives d'Universitats. Col·lecció Política Universitària.

- Verge, Tània, González, M^aJosé, i Ferrer, Mariona (2018) *Resistance to mainstreaming gender into the higher education curriculum*, European Journal of Women's Studies 2018, Vol. 25(1) 86–101.

- Zerilli, Linda (2006) *Feminist theory and the canon of political thought*, a John Dryzek, Bonnie Honig i Anne Phillips, eds, The Oxford handbook on political theory. Oxford: Oxford University Press, pp 106-124.

7. Índex de figures

Figura 1 Estructura lògica de l'anàlisi de la perspectiva de gènere a la docència	4
Figura 2. Indicadors sobre la perspectiva de gènere en els Graus universitaris.....	7
Figura 3 Indicadors, referències i fonts de verificació	8
Figura 5 Resultats indicadors bàsics.....	38
Taula 1 Composició del professorat del grau i de la mostra de l'enquesta.....	6
Taula 2 Percepció del grau d'igualtat a la UdG entre el professorat i entre l'alumnat	20
Taula 3 Grau d'acord i desacord de les afirmacions	20
Taula 4 Grau d'acord i desacord de les afirmacions	21
Taula 5 Assignatures del grau de criminologia específiques o sensibles al gènere segons si són obligatòries o optatives	24
Taula 6 TFGs sobre gènere al curs 2017-2018.....	25
Taula 8. Distribució de la posició acadèmica del professorat	28
Taula 9 Referències bibliogràfiques en funció del sexe/gènere del professorat.....	30
Taula 10 Importància atorgada pel professorat del grau de les competències segons tipus (en una escala de 0-10)	33
Gràfic 1 Importància que se li atorga a la incorporació de la perspectiva de gènere a la docència i percepció sobre la disposició del professorat a incorporar-la	19
Gràfic 2 Disposició d'eines i recursos per incorporar la PG i percepció sobre la facilitació o suport de la UdG per la seva incorporació	22
Gràfic 3 Assignatures obligatòries i optatives segons sexe/gènere del professorat.....	29
Gràfic 4 Referències a homes i dones a les bibliografies dels plans docents.....	30
Gràfic 5 Percepció que el professorat modifica metodologies i sistemes de treball per corregir inèrcies de les desigualtats (en general i pròpia activitat docent)	36
Gràfic 6 Percepció de reproducció i/o consolidació de desigualtats en la participació a l'aula	37

Annex

A. Qüestionari de l'enquesta

1. Sóc:
  - Dona
  - Home
  - No m'identifico amb cap dels dos
  - No vull respondre

2. Estic inscrit/a al departament de:
  - Dret Públic
  - Dret Privat
  - Empresa
  - Psicologia
  - Altres

3. Faig classes al grau de:
  - Grau de Ciència Política i de l'Administració
  - Grau de Criminologia

4. La meva relació laboral a la universitat és...
  - A temps complet
  - A temps parcial

En relació a l'activitat docent

5. Com de importants són, al teu parer, l'adquisició d'aquestes habilitats per part de l'alumnat al llarg dels seus estudis [on 0 és gens important i 10 és molt important]
  - Habilitats instrumentals (habilitats cognoscitives, organització dels processos d'aprenentatge, resolució de problemes, destreses tecnològiques, comunicació oral o escrita, segon idioma etc)
  - Habilitats interpersonals (habilitats socials, expressió del compromís social o ètic, capacitat de treball en equip, habilitats crítiques i d'autocrítica, expressió dels propis sentiments, etc)

6. Quanta importància creus que, en general, s'atorga al Grau de Ciència Política i de l'Administració a l'adquisició d'aquestes habilitats? [on 0 és gens important i 10 és molt important]
  - Habilitats instrumentals (habilitats cognoscitives, organització dels processos d'aprenentatge, resolució de problemes, destreses tecnològiques, comunicació oral o escrita, segon idioma etc)
  - Habilitats interpersonals (habilitats socials, expressió del compromís social o ètic, capacitat de treball en equip, habilitats crítiques i d'autocrítica, expressió dels propis sentiments, etc)

7. Quanta importància creus que, en general, s'atorga al Grau de Criminologia a l'adquisició d'aquestes habilitats? [on 0 és gens important i 10 és molt important]
- Habilitats instrumentals (habilitats cognoscitives, organització dels processos d'aprenentatge, resolució de problemes, destreses tecnològiques, comunicació oral o escrita, segon idioma etc)
  - Habilitats interpersonals (habilitats socials, expressió del compromís social o ètic, capacitat de treball en equip, habilitats crítiques i d'autocrítica, expressió dels propis sentiments, etc)

Anomenem perspectiva de gènere al fet *d'incorporar les desigualtats entre homes i dones, la construcció social d'allò masculí i femení (i les estructures socials relacionades) en el currículum de les assignatures, tot tenint en compte la influència d'aquests elements en la creació i la transmissió del coneixement.*

8. En quina mesura creus que, en general, es reconeix les aportacions de les dones a la disciplina? [gens/ poc/ suficient/ força/ molt/ ns/nc]
- Al grau de Ciència Política i de l'Administració
  - Al grau de Criminologia
9. En quina mesura creus que, en general, es considera la desigualtat per raó de sexe o gènere com un factor important en els fenòmens socials i les normes/institucions que estudiem? [gens/ poc/ suficient/ força/ molt/ ns/nc]
- Al grau de Ciència Política i de l'Administració
  - Al grau de Criminologia
10. En quina mesura creus que, en general, el professorat modifica les metodologies i sistemes de treball per corregir les inèrcies existents pel que fa a les desigualtats de gènere o discriminació sexual que existeixen entre l'alumnat? [gens/ poc/ suficient/ força/ molt/ ns/nc]
- Al grau de Ciència Política i de l'Administració
  - Al grau de Criminologia
11. En quina mesura creus que entre l'alumnat es reproduïxen i/o consoliden les desigualtats socials per raó de sexe o gènere en la seva participació a l'aula? [gens/ poc/ suficient/ força/ molt/ ns/nc]
12. En quina mesura consideres que: [gens/ poc/ suficient/ força/ molt/ ns/nc]
- La UDG facilita/dóna suport a la incorporació de la perspectiva de gènere per part del professorat
  - El professorat, en general, sap com incorporar la perspectiva de gènere
  - El professorat, en general, està disposat a incorporar-la, si cal modificant els continguts i les pràctiques docents dutes a terme fins ara
13. En quina mesura diries que a la teva pròpia activitat docent...? [gens/ poc/ suficient/ força/ molt/ ns/nc]
- Incorpores la perspectiva de gènere al contingut docent
  - Revises les dinàmiques de treball per evitar la reproducció de desigualtats a l'aula
  - Tens les eines i recursos per a fer-ho
  - Et sembla important fer-ho
14. Vols fer-nos conèixer quines dificultats t'has trobat i/o demandes faries per a poder introduir la perspectiva de gènere a la teva activitat docent?

En relació a la igualtat a la universitat:

15. En quina mesura consideres que existeix una igualtat efectiva entre homes i dones a la UDG entre el professorat [on 0 és inexistent i 10 és completa]

16. En quina mesura consideres que existeix una igualtat efectiva entre homes i dones a la UDG entre l'alumnat [on 0 és inexistent i 10 és completa]

17. Algun cop has vist o has tingut coneixement de tocaments sexuals, comentaris inapropiats o oferiments (directes o indirectes) d'avantatges a canvi de sexe per part d'un professor/a cap a un alumne o alumna?

- un cas
- diverses vegades amb diferents professors/res
- diverses vegades amb un mateix professor/a
- no

18. Recordes què va succeir i com es va resoldre?

19. Algun cop has vist o has tingut coneixement de de tocaments sexuals, comentaris inapropiats, oferiments (directes o indirectes) d'avantatges a canvi de sexe per part d'un professor/a cap a altres professors/res?

- un cas
- diverses vegades amb diferents professors/res
- diverses vegades amb un mateix professor/a
- no

20. Recordes què va succeir i com es va resoldre?

21. Algun cop has vist o has tingut coneixement de comentaris o comportaments despectius, hostils o injustos d'un o diversos professors/res cap a una persona de l'alumnat relacionats amb el fet de ser dona, no heterosexual, trans, o amb una identitat de gènere diferent de la masculina o la femenina?

- un cas
- diverses vegades amb diferents professors/res
- diverses vegades amb un mateix professor/a o grup de professors/es
- no

22. Recordes què va succeir i com es va resoldre?

23. Algun cop has vist o has tingut coneixement de comentaris o comportaments despectius, hostils o injustos d'un o diversos professors/res cap a una persona del PDI relacionats amb el fet de ser dona, no heterosexual, trans, o amb una identitat de gènere diferent de la masculina o la femenina?

- un cas
- diverses vegades amb diferents professors/res
- diverses vegades amb un mateix professor/a o grup de professors/es
- no

24. Recordes què va succeir i com es va resoldre?

25. En quina mesura diries que la UDG és activa en la promoció de:
[gens/poc/força/molt]

- La igualtat entre homes i dones

- La no discriminació de la comunitat universitària LGTBI i les persones amb una identitat de gènere diferent de la masculina o femenina

En relació a la igualtat a la societat

26. Per acabar, et presentem afirmacions que potser hagis sentit algun cop. En quina mesura estàs d'acord amb les mateixes? [on 0 és completament en desacord i 10 és completament d'acord]

- La vida dels homes és més fàcil que la de les dones
- La vida de les persones heterosexuales és més fàcil que les persones amb orientacions sexuals minoritàries (homosexuals o d'altres opcions)
- En els darrers anys, les administracions han estat mostrant més interès pel tracte a les dones del que justifica les experiències reals d'aquestes
- Actualment, tenir una identitat clara com a home o dona ja no és un requisit per ser una persona plenament acceptada a la societat
- En l'actualitat, a la carrera acadèmica, homes i dones ja tenen oportunitats iguals per accedir a les posicions de major reconeixement
- En l'actualitat l'opció sexual (homosexual, heterosexual o altres) i la identitat de gènere no són aspectes rellevants per a desenvolupar plenament una carrera acadèmica

B. Qüestionari entrevista coordinador de grau

1. CONTEXTUALITZACIÓ DEL GRAU A GIRONA

- Quant de temps fa que existeix.
- Composició: quin diria que és el perfil de l'alumnat?
- Es tracta d'un tipus d'estudi relativament nou que però que ha proliferat. Té alguna especificitat el de la UDG respecte l'enfocament d'altres graus de Criminologia d'altres universitats?
- Quin és el procediment de disseny i aprovació d'un grau? S'han fet servir models de graus existents?

2. EL GÈNERE AL GRAU DE GIRONA

- Existeix una assignatura específica en gènere: criminologia i feminisme: respon a una voluntat en el marc de la planificació del grau, o bé a una iniciativa individual?
- Hi ha algun altre element relatiu a la igualtat de gènere que hagi intervingut o influït a l'hora de dissenyar o implementar el grau (formació, grups de recerca, recomanació per als plans docents, incorporació de recomanacions al espectre...)

-

3. ENTORN UNIVERSITARI

- A nivell de departament, facultat o universitat, recordes alguna iniciativa en gènere?
- Diries que el professorat del grau està interessat per aquesta qüestió?
- Diries que el gènere està incorporat en la docència?
  - o En els continguts
  - o En les metodologies i habilitats que es pretén que s'assoleixi
  - o En la presència de referents femenins
- Diries que l'alumnat està interessat per aquesta qüestió?

4. GÈNERE A LA CRIMINOLOGIA (MÉS ENLLÀ DE LA DOCÈNCIA, A LA RECERCA)

- Diries que en les disciplines pròpies del grau hi ha una tendència a l'especialització de gènere? [hi ha temes d'homes i temes de dones] ja sigui per metodologia, continguts...
- Diries que a la criminologia les aportacions de la perspectiva de gènere han estat rellevants, i han estat incorporades?

C. Qüestionari entrevista professorat sensible al gènere

1. Com entens tu el gènere en la ciència política i per què et sembla important?
2. De quina manera l'introdueixes a la teva assignatura?
3. -Continguts
4. -Referents
5. -Metodologia docent i d'avaluació
6. Quines dificultats et trobes duent a terme aquesta tasca?
7. Quines accions t'agradaria que es duguessin a terme?
8. Et sembla que el pla d'estudi, el disseny, del grau permetria ser un graduat/da que conegui i tingui en compte les dinàmiques de gènere?
9. Quins serien els elements més importants per introduir al grau al teu parer?
10. I et sembla que el professorat té bona disposició, o que hi ha un ambient de desigualtat de gènere que es reflecteix en l'activitat docent?
11. I que l'alumnat té interès pel tema?
12. Quina diries que és la situació en el camp de la recerca a la UDG?

D. Camps anàlisi plans docents

- Codi
- Assignatura
- Curs
- Dona
- Home
- home(s), dona(es), mixte
- Núm. Crèdits
- Professor/a
- Optativa/ Obligatòria
- Pla docent fotocopiats?
- Títol gènere
- Sensible al gènere
- Indirectament al gènere
- Nom sencer/mixte/sigla
- Bib. Total Autors
- Bib. Total Autores
- Altres
- Bib. Únic Autor
- Bib. Única Autora
- Bib. Autor Principal
- Bib. Autora Principal
- Obs.

E. Activitats realitzades per a la comunitat universitària del Grau de Criminologia en paral·lel al present informe

Les dones i la ciència, *a long and winding road*

A càrrec de Teresa Torns, professora jubilada de sociologia a la UAB

+

La perspectiva de gènere als graus de Ciència Política i Criminologia de la UdG

Resultats de l'informe de diagnòstic a càrrec de Maria de la Fuente

Dijous 7 de març a les 12.00. Sala de Graus.

Universitat de Girona
Institut de Ciències de
l'Educació Josep Pallach
ICE

Sessions de formació per a professorat:

- Ciència Política. Tània Verge: 18 febrer. 16.00-18.00. Seminari 2
- Criminologia. Elisabet Almeda: 28 març. 11.00-13.00. Seminari 1

L'assistència a la sessió de formació per al personal docent en criminologia (28 de març) va ser de 12 persones, inclosa l'Ester Blay, qui en va realitzar la conducció.